

A CSALÁDRÓL ALKOTOTT KÉP SERDÜLŐKORI VÁLTOZÁSA

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
JUHÁSZ GYULA PEDAGÓGUSKÉPZŐ KAR
ALKALMAZOTT PEDAGÓGIA ÉS PSZICHOLÓGIA TANSZÉK
NAPPALI TAGOZAT

OTDK-DOLGOZAT

A családról alkotott kép serdülőkori változásai

(CHANGES IN THE MEANING OF "FAMILY" IN ADOLESCENCE)

Témavezető:

Kékes Szabó Marietta

Készítette:

Kovács Nóra

2015

Plágium - Nyilatkozat

Alulírott, Kovács Nóra (EHA-kód: KONRAGF.SZE) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy **A családról alkotott kép serdülőkori változásai** című OTDK-dolgozat (a továbbiakban: dolgozat) önálló munkám, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv.-t és a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében.

Tudomásul veszem, hogy OTDK-dolgozat esetén plágiumnak/szerzői jogsértésnek számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más szerzőpublikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a témaveztőt, illetve a feladatot kiadó oktatót nem tévesztettem meg.

Kovács Nóra
hallgató

Szeged, 2015. január 3.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	4
1. Bevezető.....	5
2. A családról	6
2.1. A család fogalma	6
2.2. A család mint rendszer	6
2.3. A család funkciói	8
2.4. Családi életciklusok	8
2.4.1. Iskolás 6-14 éves gyermekek a családban.....	10
2.4.2. A serdülő 14-18 éves gyermeket nevelő család.....	11
2.5. A gyermek-szülő kapcsolat alakulása	12
2.5.1. Csecsemőkortól az iskoláig	13
2.5.2. Iskoláskor	13
2.5.3. Serdülőkor	14
3. Az egyén fejlődése kisiskoláskorban és serdülőkorban.....	17
3.1. Kisiskoláskor (6-12 éveskor).....	17
3.2. Serdülőkor (12-19 éveskor).....	18
3.3. A családi életciklusok és az individuum fejlődése	22
4. Kutatásom empirikus háttere.....	25
5. Kutatásom célkitűzései, hipotéziseim.....	26
6. Kutatás	27
6.1 Részvevők	27
6.2. Eszközök	27
6.3. Eljárás.....	28
7. Eredmények.....	29
8. Megvitatás.....	40
9. Felhasznált irodalom.....	44
10. Mellékletek.....	47
10.1. Családkép, csalásideál kérdőív.....	47
10.2. Páros mintás T-próba	50
10.3. Független mintás T-próba	52
10.4. Korreláció	54

1. Bevezető

Az egyén életének, fejlődésének legfontosabb színtere és elsődleges közössége: a család (Veczkó, 2007; Kozma, 2001). Vélhetően az emberek mindig is családban éltek, hiszen ezen kiscsoport keretei lehetnek a leginkább alkalmasak a humán szükségletek kielégítésére és optimális védelem biztosítására a személy számára. Az idők során a család működésében komoly átalakulások mentek végbe, amelynek háttérében elsősorban a társadalmi változások és a velük kapcsolatos új kihívások állnak (Novák, 2009), noha az individuális eltérések szerepe is jelentős.

A legnagyobb módosuláson a serdülőkor idején megy át maga az egyén, ami az őt magába foglaló csalárendszer tekintetében is számos változást idéz elő. A fiatal elsajátítja és átalakítja környezetét, megtanulja a felnőttkor szerepeit, kulturális értékeket, etikai normáit és a felelősség vállalását, miközben egyre függetlenebbé válik. A pubertáskor végére a fiatal kialakítja saját identitását, melyet Erikson a legfontosabb serdülőkori feladatnak tart (Cole és Cole 2006). A családtagok közti szoros kapcsolat pedig segíti a gyermek önállósodásának folyamatát, miként az a serdülők kortársi kapcsolatokba történő bevonódásának és más fiatalok rájuk gyakorolt hatásának mértékét is jelentősen befolyásolja (Vajda, 2006; Szányel, 2007).

A gyermekkel foglalkozó pedagógusok számára fontos, hogy mind jobb rálátást nyerjenek a rájuk bízott fiatalok működésére. Ismerjék az életkori sajátosságokkal járó változások mibenlétét, hiszen ez ad eszközt számukra a diákokkal való mind hatékonyabb munkához. A felnövekvő gyermek érzelmi életének, gondolkodási folyamatainak és viselkedésének megismerése tehát nem nélkülözhető tényezők szakterületünkön pl. a gyermekvédelemmel, avagy az eredményes családgondozással összefüggésben.

De vajon a gyermekek fejében családjukról formálódó kép milyen változásokon megy keresztül az iskolás évek alatt? Milyen mintákat visznek tovább a fiatalok, amelyek alapjául szolgálhatnak majd számukra is a későbbiekre? Mennyiben vágynak a kisiskolások és kamaszok családjuk úm. megváltoztatására, illetve él képzeletükben egy másabb mentális kép családjukról, mint ahogyan azt jelenleg észlelik? Továbbá a megragadható családkép és -ideál egyes komponensei miként viszonyulnak egymáshoz? OTDK-dolgozatomban, mint jövőbeli szociálpedagógus, ezekre a kérdésekre keresem a választ, hogy hivatásomban mind jobb szakemberként tudjak majd helytállni klienseim javát szolgálva, kollégáim elismerését kivívva és - nem utolsó sorban - a magam elégedettségére és örömére is törekedve.

2. A családról

2.1. A család fogalma

„Ha egyszerűen szeretnénk a család lényegét megragadni, azt mondhatjuk, hogy a család abban különbözik más csoportoktól, hogy eltérő nemű személyekből áll, akik különböző generációkhoz tartoznak, egy háztartásban élnek, reprodukálják magukat, tehát „önerőből” egészülnek ki” (Bordányi és Hegedűs; 2006. 9. oldal). A hagyományos nézőpont szerint a család egy olyan elsődleges csoport, amelybe az egyének beleszületnek, továbbá ez a kiscsoport biztosítja kezdetben táplálkozásukat, és járul hozzá fizikai- és lelki védelmükhöz (Barnes, 1991).

A család fogalmának kérdésével több tudományág is foglalkozik. Ilyen például a néprajz, ami a házasságkötés szerint a családok három típusát különbözteti meg: monogám, poligám és poliandrán. A jogi megközelítés a családon belüli hatalmi viszonyok megoszlását vizsgálja (patriarchális vagy matriarchális) (Kozma, 2001). „A családnak, mint szociológiai értelemben vett csoportnak az egyik jellemzője, hogy legalább két generáció él benne együtt. Ha csak két generáció (szülők, gyerekek) él együtt, akkor családmagról, vagyis nukleáris családról beszélünk. Ha kettőnél több generáció él együtt, akkor nagycsaládról van szó. Természetesen előfordul, hogy sem kis-, sem nagycsaláddal nem találkozunk tiszta formában. Az elvált szülőt, aki egyedül neveli gyermekét, családtöredéknek hívjuk (Bordányi és Hegedűs; 2006. 9 oldal).

A család az élet legjelentősebb területe a maga intimitásával. A családtagok szokásai, hagyományai szabályozzák a családtagok viszonyait. A család a maga meghitt légkörével a családtagok legszemélyesebb kapcsolatainak színtere. Ezen rendszer minden külső hatással szemben a maga teljességével reagál és a családtagok külvilágra adott válaszai is mindig a család egészétől függenek (Barnes, 1991).

2.2. A család mint rendszer

„A családi rendszer fogalma azon a felismerésen alapul, hogy a viselkedésformák szerveződése egy időtengely mentén képzelhető el. Bármely családban a mindennapi élet szerveződése az adott család fennállásának tartalma szerint épül fel, és magába foglalja mindazt, amit a család az előző generáció sémáiból megtanult. Ezen sémák legnagyobb része minden családban a szokásokhoz híven működik, és a családtagok számára nem tudatos”

(Barnes, 1991, 13. oldal). Maga a család pedig több mint a rokonok összessége, hiszen olyan egyedi rendszert képez, amelyben a család minden egyes tagja mélyreható, és gyakran rejtett befolyást gyakorol a többiekre (Novák, 2009).

Amikor a családról, mint rendszerről beszélünk, néhány közös, karakterisztikus jegyet meg kell említenünk. A családtagok kölcsönösen hatnak egymásra, minden személy cselekedete bizonyos mértékig a többiekéhez kapcsolódik. Az ismétlődő minták (izomorfíák) jelen vannak mind a viselkedésben, mind pedig a kapcsolatokban. A család tagjainak nagyon hasonló az identitástudata és meggyőződése, vagyis egy családként definiálják magukat (Kurimay, 1999).

Miután a gyermek is a csalárendszer aktív tagja, ő is hatással bír a családra, befolyásolja annak működését. Mindeközben a család egésze is visszahat az egyénre. Ezt a körköröséget cirkularitásnak nevezik, melynek alapját az adja, hogy a család rendszerén belüli hatások egymással összefonódnak, s a lineáris oksággal szemben a jelenségek inkább válnak értelmezhetővé a körkörös/spirális viszonyok alapján (Túry, 2010). A család jellegzetességei viszont nem következtethetők ki egyetlen tagjának tulajdonságaiból sem. A rendszer felépítését az adott tágabb környezet mintáival, szabályaival formálja oly módon, ahogy azt a család értelmezi, sajátjává alakítja (Bagdy, 1994). A család maga tehát kétirányú kapcsolatban van környezetével, információkat szerez, de mintegy védőhálót is képez tagjai számára a környezetből jövő ingerek ellenében (Novák, 2009).

A család működése éppen úgy lehet optimális, miként diszfunkcionális. Utóbbi gátat szab a gyermek normál fejlődésének, mert merev, célszerűtlen viselkedési mintákat közvetít. Az ilyen rendszer önmagát zárja le és erősen védelmezi törékeny belső egyensúlyát. Ennek biztosítása érdekében pedig a család „kitermelheti” valamely tagjának betegségét vagy viselkedészavarát is, ami a többi családtag gyengeségeit vagy személyiséghibáit eltakarhatja vagy kiegyenlítheti. A családon belül azonban gyakran történnek változások, melyek egyben szerepváltozásokkal is járnak. Ide tartozik többek között maga a pubertáskor, a házasság, a nyugdíjba lépés, melyek akár krízishelyzetig is fokozódhatnak, a család belső szerkezetének összeroppanását is eredményezve (Bagdy, 1994).

„Azt, hogy a családban jól vagy hibásan működő minták jelennek-e meg, az a mögöttes struktúra (vagyis annak tartós, interaktív, szabály-állító mintái) és a családi életciklusok során folyton változó körülményekhez való alkalmazkodás rugalmassága szabályozza” (Goldenberg és Goldenberg, 2008; 117. oldal). A harmonikusan működő családban biztosítva van az egymás iránti szeretet, megértés, gyengédség, támogatás, miként

az ilyen családi organizáció a konfliktusokat is képes feloldani, feldolgozni, sőt a gyermek számára előnyös kimenetet biztosítani az adott helyzetből (Veczkó, 2007).

2.3. A család funkciói

A család számos funkcióval rendelkezik, melyek közül vannak, amelyek nyilvánvalóak, míg mások kevésbé azok:

- a népesség utánpótlását biztosító biológiai, szexuális, gazdasági, gazdálkodási-; az érzelmi egyensúlyt, a pihenést, a felfrissülést, a regenerálódást biztosító funkció
- a gondozó, nevelő és szocializáló-; a családtagok státuszát képező, meghatározó-; a családtagok magatartását irányító, ellenőrző-; család vezetését ellátó, a konfliktusok kezelését és megoldását biztosító funkció
- a kulturális, valamint a családi értékek, normák kidolgozása és fenntartása; a betegek és öregek gondozását, ellátását biztosító, vallási-, valamint jogi funkciók tartóznak ide. Ezek a feladatok nem egymástól függetlenül realizálódnak a családban, hanem kölcsönösen hatnak és átfedik, kiegészítik egymást.

Azonban nem minden családban valósul meg kifogástalanul a fenti funkciók mindegyike, ami zavart is kelthet az érintett család működésében. A legfontosabb funkciók biztosítottága esetén azonban a nagyobb, rendszeren belüli problémák megelőzhetővé, elkerülhetővé válhatnak (Komlói, 1995b).

2.4. Családi életciklusok

A család nemcsak a történelem során ment át változásokon, hanem a családok saját életük folyamán, a rendszer sajátosságaiból adódóan is alakulnak. A változások pedig a jól működő családok természetes velejárói. A demográfiai történések életciklusokra tagolják a családi működéseket. Ezek több személyhez kötődnek, így az életciklusoknak több felosztása ismert. Míg Barnes (1991) hat szakaszt említ a könyvében, addig Komlói (1995b) modellje kilenc ciklusra bontva ismerteti a családok sok éven áthidaló működését. Minden életciklusnak megvannak a maga tulajdonságai, jellemzői, nehézségei. Ezek összegezve láthatók az 1. táblázatban. A dolgozatomban vállalt két családi életciklust az alábbiakban részletesebben is bemutatom, illetve utóbbi szerző családi életciklusokra vonatkozó felosztásával összefüggésben a családalapítást és az új házasságok gyermeknélküli szakaszát együtt tárgyalom.

A családi életciklus neve	Főbb jellemzők
Készülés a családalapításra Az új házaspár gyermeknélküli „családja” (várandóság időszaka)	• párválasztási időszak, a közös élet tervezése • a házaspár együttélése, családalapítás időszaka, ahol a felek megtanulják az egymáshoz való alkalmazkodást
Csecsemős és pici gyermekes család (3 éves korig)	• a gyermek új viszonyokat hoz létre, ami a korábbi párkapcsolatot megváltoztatja
Kisgyermekes család (3-6 éves gyermek)	• a gyermek életében megjelenik az óvodai nevelés, ezzel együtt az anya visszatér a munka világába, így társas kapcsolatai kiszélesednek • a gyermeknek az apával való viszonya megváltozik, egyre fontosabb szerepet kapnak egymás életében
Iskolás 6-14 éves gyermekek a családban	• a gyermek egy új, teljesítményelvű közegnek a tagja lesz, s noha szülei támogatását még erősen igényli, mégis az önállósodási törekvések felerősödése hatják át ezen periódust • iméntiekkel összefüggésben és az ekkor végbemenő, a család egészét érintő változások közepette olyan helyzetekben is megtanulhat a gyermek helytállni, melyekben nincs mögötte a biztos szülői háttér, támogatás
A serdülő 14-18 éves gyermeket nevelő család	• a serdülőkor nehéz időszak az egész család számára • a serdülő életében gyors változások,

	illetve a fiatal identitásának formálódása zajlanak, melyekkel mind a pubertáskorú személynek, mind pedig családtagjainak meg kell birkóznia
A nagykorúvá, fiatal felnőtté vált gyermeket kibocsátó család	• a felnőtté vált gyermek önállósodása befejeződik és - elsősorban érzelmileg - leválik a szüleiről
A magára maradt, még aktív szülők családja	• ismét egy generációs család jön létre, de más feltételek mentén, mint amikor családot alapítottak • újabb szerepváltások történnek: anyósok, apósok, majd nagyszülők lesznek a magukra maradt felek
Nyugdíjas, inaktív öreg házaspár családja	• az anyagi korlátok és a fizikai erőnlét csökkenése miatt beszűkülnek a férjnek és a feleségnek az életlehetőségei, melyet sokan negatívan élnek meg • lehetősége nyílik az idős személyeknek megvalósítani azokat a céljaikat, amelyeket munkájuk miatt eddig nem állt módjukban elérni

1. táblázat: Családi életciklusok (Cole és Cole 2006; Komlósi, 1995b; Barnes, 1991; Novák, 2007)

2.4.1. Iskolás 6-14 éves gyermekek a családban

Az iskolába járás, az otthoni feladatok elvégzése már társadalmi kötelezettsége a gyermeknek és a családnak is (Komlósi, 1995b). Iskolába kerülésével a gyermek egy új közegnek a tagja lesz, ahol egyre tudatosabban alakítja kapcsolatait. Az eddig tanult mintákat itt próbálja ki, és érvényesíti saját kompetenciáit. Az iskola a gyermeket egy teljesítményelvű világba vezeti be, ahol a mindennapokban folyamatosan versenyhelyezetbe kerül a fiatal,

melynek során sikerei és kudarcai a személyiségére is hatást gyakorolnak. Azonban az iskolai teljesítmény mellett a gyerekek közötti kapcsolat formálódása a család életére is hatással bír. A kortársaival optimális viszonyt kialakító fiatal esetében ugyanis a szülőknek hamarosan szembe kell nézniük azzal, hogy a családon kívüli kapcsolati rendszer egyre fontosabb szerephez jut az iskoláskorú fiatal életében. Ilyenkor pedig komoly jelentőségre tesz szert, hogy a szülők miként reagálnak gyermekük magatartására. Hiszen az idősebb generáció kellő támogatással azt érheti el, hogy a gyermek egyre önállóbbá váljon, amely viselkedés hatékonyan segíti a fiatalt a felnőtté válás folyamatában, a hétköznapi kihívásaival szemben való egyéni, immár a szülői támaszt nem olyan erőteljesen igénylő helytállásban (Novák, 2009).

S noha ezen periódusban a fiatal önállósodási törekvései mindinkább kezdenek kibontakozni, mégis fontos látnunk, hogy a prepubertás korban lévő gyermek még mindig nagyon igényli szülei támogatását, hogy azok elérhetők legyenek számára. Nehézséget okoz, hogy a szülők sokszor nem tudnak mit kezdeni a serdülőkorhoz közelítő gyermek magatartásbeli változásával. Ebből adódóan pedig a gyermek is nehezített helyzetbe kerül: hangulati hullámzásai, a környezetében bekövetkező konfliktusok, a szülők úm. meg nem értése mind-mind arra sarkallják, hogy a felnőttek világa helyett a kortárs csoportok felé nyisson, támogatást, megerősítést és megértést, újonnan születő érzéseivel és gondolataival (baj)társakat keresve (Komlósi, 1995b).

2.4.2. A serdülő 14-18 éves gyermeket nevelő család

A serdülőkor az egész család számára kiemelten nehéz időszak, melyben a szülőknek a korábbi aszimmetrikus kapcsolatokat szimmetrikusabb szülő-gyermek viszony irányába kell továbbfejleszteni. A szülők azonban rendszerint nem szeretnék a kapcsolat irányítását átengedni a kamasznak, hanem inkább törekednének a korábbi aszimmetrikus viszony fenntartására, ami komoly konfliktusokhoz vezethet a családban (Komlósi, 1995b).

De mi is történik ezen időszakban a fiatallal? A serdülő gyermek életében – miként ezt a korábbiakban is már láttuk - gyors és nehéz változások mennek végbe, melyekkel összefüggésben nem vagy csak nagyon ritkán kérnek segítséget a fiatalok, rendszerint azt sem a szüleiktől. Hiszen pl. a látványos fizikai változások magát a serdülőt is zavarba hozzák, így könnyebb lehet a kortársak felé orientálás, a hasonló nehézségekkel küzdő fiatalokkal történő problémamegosztás. Mindehhez hullámzó kedélyállapot, csapongó fantázia és növekvő önállósági törekvés is társul, amelyek tovább mélyítik a tekintett életkorban átélt

nehézségeket, a velük történő megküzdés problematikáját, ezáltal is növelve a felnőttekkel való összeütközések kockázatát (Novák, 2009).

Az első családról való leszakadási kísérletek is ezen időszakra tehetőek, amelyek számos esetben érzelmi-, illetve fizikai szeparációhoz vezetnek. Önmagukat és családjukat illetően is rendkívül kritikusak az érintettek, bizonyos távolságból szemlélik a felnőttek világát. Bár a felnőttek mintaadására nézve még fennáll a kamaszokban a szükséglet, de már partneri kapcsolatban érzik ezt hitelesnek, ilyen formán érhetőek el inkább. A kompetencia viszonyok is megváltoznak a családon belül. A fiatalok jobban igénylik, hogy beleszólhassanak a családi ügyekbe és véleményük meghallgatásra találjon a különböző döntési helyzetekkel összefüggésben. Ebben az időszakban a serdülők a korábban elfogadott hatalmi viszonyok ellen erőteljesen láznak, hiszen azt szeretnék, hogy végre felnőttként kezeljék őket. A tárgyalt időszak tehát mind a család (szülők), mind a felnövekvő gyermek számára megannyi nehézséget hordoz. Miközben a fiatalok érettsége még több területen is hiányosságokat mutat, a családnak mégis felnőttként kell kezelnie a „gyermeket”, hogy megóvjá őt elhamarkodott döntéseinek, átgondolatlan tetteinek akár jóvátehetetlen következményeitől és az egyéb negatív hatásoktól (Novák, 2009).

2.5. A gyermek-szülő kapcsolat alakulása

A család egy olyan egysége a társadalomnak, mely a legközvetlenebb módon hat a gyermekek fejlődésére. A szülők két módon befolyásolják gyermekeik életét: (1) egyfelől a nekik adott feladatokkal, a viselkedésükre való reakciójukkal, az általuk nyíltan vagy burkoltan támogatott értékekkel és a fiatalok elé mintaként állított viselkedésmodellekkel, (2) másrészt a gyermek számára megismerhetővé válható környezeti tényezők, ún. korlátozások révén. A szülő-gyermek közti interakció azonban mégis kétirányú, hiszen mindkét fél hatással van a másikra, kölcsönösen formálják egymást. A gyermek teszi a felnőttet szülővé, és finomítja viselkedést, ahogy a gyermeket is fejlesztik szülei (Cole és Cole, 2006). De miként is alakul a szülő-gyermek kapcsolat az évek múlásával? A következőkben erre fókuszálók dolgozatomban, kiemelten foglalkozva a munkám kapcsán felvállalt kisiskolás- és serdülőkori változásokra.

2.5.1. Csecsemőkortól az iskoláig

Csecsemőkorban a gyermek még teljesen rá van utalva szüleiére, tőlük függ az élete. A gyermek ekkor minden idejét még a családjában tölti, első örömei onnan származnak. Ekkor - a szülők szeretete és figyelme által - élheti át, hogy létezik és számít. Kezdetben viszont még csak befogadója a szeretetnek, csak elfogadja azt, hiszen kimutatni még kevésbé képes. Az elsődleges kötődésnek viszont nagyon fontos szerepe van a később kialakított társas kapcsolatokra és harmonikus fejlődésre nézve, melyeknek előfeltétele tehát a kiegyensúlyozott anya-gyermek kapcsolat (Busi, 2006).

Ahogy a gyermek cseperedik, önállóbbá válik, egyre több mindent tud megtenni. Fokozatosan függetlenedik a szüleitől és mindinkább képessé válik szeretetének sokoldalú kimutatására. Rádöbben arra, hogy nem csak ő van a világon, noha egocentrikusága még óvodáskorban is fennáll (Cole és Cole, 2006). Baráti kapcsolatai is rendkívül változóak, gyakran, szituációtól függően cseréli pajtásait.

A kisgyermeknek és az óvodáskorú gyermeknek is állandó és ismétlődő visszajelzésekre van szüksége ahhoz, hogy a látott viselkedésfajták szokásává váljanak, majd személyiségében állandósuljanak. Ezek elsajátítása elsősorban utánzással, mintakövetéssel történik meg (Cole és Cole 2006). „A mintát követni kívánó személy érzelmileg azonosul a mintaadóval, s ezáltal képes a minta sugallta értékeket elfogadni és követni” (Dombi, 2013, 68. oldal). Mindezen minták tanulásának elsődleges színtere pedig maga a család.

2.5.2. Iskoláskor

Az iskoláskorú gyermek már képes a másik fél álláspontját is befogadni. Nézőtere kiszélesedik és a kortársak egyre fontosabb szerepet kapnak az életükben. A teljesítési vágy is előtérbe kerül, hiszen az iskolában már minősítik őket. Továbbá az iskoláskorú gyermekekkel a szülei már szigorúbbak, kritikusabbak. De mi is lehet ezen változás oka? „Először is, a szülők mindenütt a világon azt gondolják, hogy gyermekeik immár több dologra képesek és felelősségteljesek. Másodszor, a gyermekek növekedésével változnak a szülők stratégiái gyermekük viselkedés felé terelgetésére és nem helyénvaló viselkedésének korrigálására” (Cole és Cole, 2006, 588. oldal). A szülők a közvetlen irányítási módról közvetettre váltanak, rendszerint a gyermek önbecsülésére hivatkoznak és számos esetben büntetést próbálnak kelteni benne, ezzel terelgetve őt a helyesnek ítélt út felé. A szülői elvárások hatására változnak a családon belüli problémák is, noha vannak olyanok, amelyek a korábbi életszakaszból még visszamaradtak (például a napirend betartása, dühkitörések

kezelése), s így korrekcióra szorulnak. Mindezzel párhuzamosan új konfliktusok megjelenésére is számítani lehet a szülő-gyermek kapcsolatban (például a házimunkákban való részvétel mennyisége, a felnőttek felügyelete nélkül eltöltött idő). A gyermek eközben egyre több személynek kíván megfelelni, ahogyan mind több személy is van hatással életére (tanárai, kortársai) (Cole és Cole, 2006).

A szülők egyre inkább bevonják gyermekeiket a tevékenységekbe, de el is várják tőlük, hogy a különböző helyzetekben felnőtt módjára kezdjenek viselkedni, rendezzék dolgaikat. Ilyen formán pedig megosztásra kerül a tevékenységek feletti ellenőrzés a szülő és a fiatal között. A gyermek maga is kifejezi igényét arra, hogy a családi életbe bevonják. A felelősség ilyen megosztását Maccoby (1984) együttes szabályozásnak nevezi, mely „a szülő és a gyermek együttműködésére épül. A szülőtől azt igényli, hogy dolgozzák ki az ellenőrzés, irányítás és támogatás módszereit a felnőtt távolléte esetére (...), hogy mi a jó és mi a rossz, mi biztonságos és mi nem biztonságos (...), hogy mikor forduljanak segítségért a felnőttekhez” (Cole és Cole, 2006, 590. oldal). Az együttes szabályozás sikerességéhez a gyermeknek tudnia kell szülei tartózkodási helyéről, tevékenységéről és problémáiról. Így érezheti ugyanis azt, hogy részese a családnak és fontos tagja az adott közösségnek.

A gyermek mind érzékenyebbé válik tehát a társas kapcsolatok irányába. Ennek következtében a szülők közti kapcsolat is reflektorfénybe kerül. A nagyszülők-szülők kapcsolati viszonya is fokozott hangsúlyt nyer, mintaként szolgálva a gyermek számára. Sokszor az látható, hogy a gyerekek a felnőttek iránti türelmetlensége, tiszteletlensége tulajdonképpen a család felnőtt tagjai közti szokásos hangvétel megismétlése. A konfliktusok, veszekedések előtérbe kerülnek, megnövekedett figyelembe részesíti őket a fiatal, miként a társas helyzetek és az abban elfoglalt önnön helye is fokozott jelentőségre tesznek szert életében (Komlósi, 1995a).

2.5.3. Serdülőkör

A serdülők kortársaikkal töltött ideje megnő, a velük létesített kapcsolatok az első helyre kerülnek. Ennek hatására a serdülők és szüleik relációjában is változások következnek be. Továbbá a serdülőkör elején gyakoribbá válnak a szülő-gyermek közti konfliktusok, bár azok intenzitása elsősorban a serdülőkör közepétől fokozódik. A fiatal mind kevesebb időt tölt otthon (Cole és Cole 2006).

„A serdülő-szülő konfliktusok helyes megítélésében azt kell belátnunk, hogy a kis dolgok miatti összetűzések a felnőtté válás fő kérdéseiben való nézeteltéréseket takarják, azaz

abban, hogy ki képes dönteni a maga ügyében, és ki képes felelősséget vállalni saját magáért" (Cole és Cole, 2006, 633. oldal).

A család és a felnövekvő fiatal között kölcsönös alkalmazkodási folyamat bontakozik ki, amelyet esetenként konfliktusok terhelnek. Ezzel összefüggésben nagyon fontos az adaptivitás kölcsönös volta, mely egyaránt magába foglalja a szülők egyéni flexibilitását és a fiatal övező környezet átalakulását. Mindezek során pedig a családon belüli szerepek és pozíciók is átrendeződnek. A gyermekből immár a rendszer egyik felnőtt tagja lesz, aki mind fizikailag, mind szellemileg a család egyenrangú tagjává válik. Ezen változás hatására a szülők gondoskodó szerepe veszít jelentőségéből, és kapcsolatuk a serdülővel egyre inkább szimmetrikusabb és egyfajta baráti-támogató kapcsolat felé halad (Vajda, 2006).

A véleménykülönbségek ellenére a kamasznak mégis fontos, hogy szüleivel beszélni tudjon, még ha témaként eltérő is lehet, hogy mely kérdéseket vitatja meg inkább apjával vagy anyjával. Továbbá a serdülők gyakran feszegetik a határaikat, elutasítják szüleik vélekedését, noha tudatában vannak annak, hogy még mindig tőlük függenek. Ezen kapcsolati függőség és a felnőtté válást kísérő felelősség(vállalás) egyszerre nyomasztják a kamaszokat (Cole és Cole, 2006). A szülők pedig mindezek közepette gyakran panaszkodnak a kamaszgyermekükkel való kapcsolatuk megromlásáról (Atkison és Hilgard, 2005).

De mire is vágyik a fiatal? „A serdülő általában arra törekszik, hogy a családjától független legyen. Kisebb vagy nagyobb mértékben elveti a család hagyományait, saját maga érvényesítését keresi. Önálló, saját életre vágyik. Nem akarja szülei életét élni, nem akarja szülei vágyainak alárendelni saját vágyait. A felnőtté válás során kifejlődik saját egyénisége, saját akarata, önálló véleménye, megfogalmazza célját” (Szányel, 2007, 176. oldal).

Ha a szülő elfogadja gyermek önállósági törekvését, nem hárít elébe komolyabb akadályokat, avagy nehezíti meg a fiatal dolgát, akkor az alá-fölérendeltségi viszony idővel egyenrangú partneri kapcsolattá alakul át. A szülő tekintélye még ekkor is megmarad, de ilyen formán mindkét fél sokkal kellemesebben élheti meg a serdülés folyamatát. Ehhez az elfogadáshoz viszont meleg, támogató csalárendszer és nevelés szükséges. A serdülő függetlenné válásának legfontosabb eleme az érzelmi függőség csökkentése, mely előfeltétele annak, hogy a fiatal vállalni tudja a felelősséget saját tetteiért (Novák, 2009; Vajda, 2006).

Számos változáson megy tehát keresztül a gyermek és szülőjének kapcsolata a pubertáskorba lépés, s a fiatal felnőtté érés közepette. A bontakozó, új identitást öltő személy önállósági törekvései, a szülőkről való leválás azonban központi motívumként állnak. Ennek

sikere pedig zálogát képezi a gyermek optimális fejlődésének és egészséges felnőtté válásának.

Végezetül azt is látnunk kell, hogy a szülők tekintélyvesztése egyre inkább érzékelhető folyamat napjainkban. A tradicionális értékrend felbomlott és helyenként igen sajátos viszonyok alakultak ki a családokban. Ez a folyamat relatíve gyorsan zajlott le, így nem alakult ki ellene biztonsági háló, ami a gyermekek számára kapaszkodóval szolgálhatna ezen ún. légüres térben (Magyar, 2006). A fiatalok helyzete így bizonytalanná válhatott a korábban legalapvetőbb támaszként szolgáló csalárendszerben, s az értékvesztés és optimális minták, valamint keretek hiánya a családról való gondolkodásra is hatást gyakoroltak.

Az egyén működése azonban a kontextuális hatások mellett nagyban befolyásolt az individuális jellegzetességek mentén is. Dolgozatom következő részében tehát az egyéni fejlődésre orientálok és annak alakulását vizsgálom meg a dolgozatom szempontjából kiemelt és jelentős két korosztályra, a kisiskolás- és pubertáskorra nézve.

3. Az egyén fejlődése kisiskoláskorban és serdülőkorban

Az egyén fejlődését változatos szempontok alapján követhetjük nyomon, melyekből – a kisiskolás- és serdülőkorra fókuszálva – rövid áttekintést teszek jelen fejezetben.

3.1. Kisiskoláskor (6-12 éveskor)

A szakirodalomban a kisiskolás korosztály fejlődés-lélektanilag relatíve kisebb figyelmet kap, mint például a jelen szakaszt követő serdülőkor, mert ez a gyermekkor legnyugodtabb szakasza. A fejlődés egyenletesen megy végbe a gyermeknél. Ezt a szakaszt Freud latenciának nevezi, amikor is úgy gondolja, hogy a gyermek szexuális késztetéseit elfojtja. A tapasztalatok viszont azt mutatják, hogy a gyermeket foglalkoztatják a szexualitás kérdései, ugyanakkor értelmi fejlődésüknek olyan stádiumában vannak, ahol nagyobb a hajlandóságuk a szabályok elfogadására és a felnőttekhez való alkalmazkodásra. Mindez pedig az érzelmi- és szociális fejlődés életkori sajátosságaiban gyökerezik (Vajda, 2001).

Ebben az életkorban a fantázia szerepe csökken, helyette a gyermek a logikai szabályokat adekvátabban kezdi használni, ahogyan gondolkodásában is már nagyobb részt ölel fel a valósággal való foglalkozás. Mindinkább elvontan és racionálisan gondolkodik a gyermek, melyet Piaget a legmagasabb gondolkodásfejlődési szintnek tart (Cole és Cole 2006; Szányel, 2007).

A fenti történésekkel párhuzamosan sokat javul a gyermekek önkontrollja: már képesek másokat meghallgatni, ahogyan saját véleményét is formálnak a velük és körülöttük történő dolgokról. A véletlen lehetőségének elfogadása is ezen fejlődési periódusban nyer relevanciát. A gyermek szókincsét illetően is fejlődés mutatkozik. A fiatal kapcsolatrendszer bővül, már nemcsak a gyermektársak felé, hanem szüleiken kívüli más felnőttekre is kiterjed érdeklődésük, velük is szívesen töltik idejüket és osztják meg gondolataikat, érzéseiket. Megjelenik az együttérzés, empátikusak lesznek, érzelmeiket ki tudják fejezni. Képessé válnak rejtett tulajdonságok észrevételére, az indítékok megfigyelésére. Fokozatosan alakul ki az a képességük, hogy mások szempontjait tudatosan mérlegeljék. Társaik hatására a szociális kompetenciáik fejlődnek, biztonságot és teret adnak a választott intimitásnak, a másokhoz való tartozás élményét nyújtják, és társas stimulálást jelentenek egymás számára. Fontos szerepet kapnak a gyermek életében a barátok, akik kiválasztása először még külsőleges

tényezőkön, majd normákon, erkölcsi elveken alapul. A tapasztalatok azt mutatják, hogy amennyiben a gyermek ezen életszakaszban a barátaival elég sokat játszik, úgy több sikert érhet el az életben, hiszen kommunikációja nyitottabbá válik, több önfeltárássra és konstruktív konfliktuskezelésre lesz képes (Cole és Cole, 2006; Szányel, 2007).

Nem meglepő módon a teljesítményhez kapcsolódó krízis akkor lép fel, amikor a gyermek iskolába megy. Ugyanis az iskolában tesztelik először (intézményes módon) a gyermek értelmi képességeit, és azt várják el tőle, hogy jól tanuljon. A teljesítmény és kisebbségi érzés közötti konfliktus sikeres kezelését Erikson kompetenciának nevezte. Ez tehát azon érzés, hogy képesek vagyunk valami olyat tenni, amit mások pozitívan értékelnek. A gyermek úgy léphet túl sikeresen ezen a szakaszon, ha azt élheti meg, hogy mások által elfogadott módon képes feladatait ellátni (Carver és Scheier, 2006; Cole és Cole, 2006).

A kisiskolás fogalmai között ekkor még sok a szubjektív színezetű, helyzethez kötődő fogalom, míg elvont fogalmai inkább csak az iskolai tananyag tekintetében vannak, vagyis az absztrakt fogalmak még nehézséget okoznak számára. Újdonság, hogy ezen életszakaszban megjelenik a magyarázat igénye a gyermek részéről, mikor is a jelenségek okaira válik kíváncsivá, keresve a világot mozgató rugókat, háttérországot. A gyermeket pedig tudásvágya motiválja a bővülő ismeretek megszerzésére, elsajátítására (Szányel, 2007).

3.2. Serdülőkor (12-19 éveskor)

A serdülőkor átmenetet képez a gyermekkorból a felnőttkorban. Ezen időszak mind testileg, mind pedig lelki értelemben véve számos újabb változást hoz az egyén életében. A következőkben ezek közül a nemi fejlődéshez és identitásképzéshez kapcsolódó fő jellegzetességeket tárgyalom.

Nemi fejlődés

A nemi fejlődés hatására új helyzettel és testképpel kell megbirkóznuk a fiataloknak. Bár biológiailag érett felnőttekké érnek a kamaszok, mentalitásukat tekintve még sokkal inkább gyermekek. Ez az életszakasz a szexuális érésnek azon időszaka, amikor a fiatal már biológiailag érett felnőtté válik és utódok világra hozatalára is képessé lesz. A folyamat gyors testi növekedéssel kezdődik, amikor is megjelennek a másodlagos nemi jelek. Igen változatos képet mutat, hogy a gyermekek mikor érik el a pubertás kort. Míg a lányoknál ez átlagosan 12 évesen következik be, addig a fiúk esetében csupán a 14. életév hozza el a

változásokat és ezzel együtt a pubertáskor kezdetét (Cole és Cole, 2006). Herman-Giddens (2010) vizsgálatai a pubertáskor kezdetének mind előbbre tolódását igazolták: míg 1860-ban, az átlagos életkor a pubertás kezdetén lányok esetében 16,6 év volt, addig ez 1920-ban 14,6, 1950-ben, 13,1, 1980-ban 12,5 és 2010-ben már 10, 5 éves korra volt tehető. Napjainkra a lányoknál már 8 és 12 éves kor között megkezdődik a növekedés folyamata, míg a fiúknál ez 9 és 14 éves korra tehető. Okait a megváltozott táplálkozásban, stresszben, klímaváltozásban, hormonok és vegyszerek szedésében látja a szerző.

Identitásképzés

A neves fejlődépszichológus, Erik Erikson szerint a serdülőkor legfontosabb feladata, hogy a fiatal identitását kialakítsa. Hiszen önmagunk meghatározása a pszichoszociális fejlődés szerves részét képezi. Az „identitásképzés folyamata több, mint az egyén személyiségének integrációja. A biztonságos önzonosság érzésének kialakulásához a serdülőknek mind az egyéni, mind a társadalmi szférában helyre kell tenniük az identitásukat” (Cole és Cole, 2006. 671. oldal). Ez az időszak sok fejlődépszichológus szerint a „szerepkísérletek” időszaka, aminek keretében a fiatal különböző viselkedésmódokat próbál ki, érdeklődési irányokat és ideológiákat fedez fel. Ezeket az értékeket pedig megpróbálja összekovácsolni kortársai, szülei és tanárai értékrendjével. A személy identitáskrízisbe kerül, mely a húszas évei elején oldódik csupán fel, amikor rátalál, ki is ő valójában. Mindaddig viszont, ameddig ez a krízis nem oldódik fel, az egyénben nem alakul ki konzisztens énkép, vagy olyan belső normarendszer, amelynek segítségével az élet fontos területein önmaga értékelésére képessé válhatna (Atkinson és Hilgard, 2005).

A serdülőkor elején még labilis a fiatal önértékelése, a serdülőkor végére azonban ez többé-kevésbé megszilárdul. Ellenben előfordulhat olyan eset is, hogy identitásdiffúzió jelenik meg, melyet Erik Erikson identitáskonfúzióknak nevez. Ez a kategória azt jelöli, hogy az identitáskrízis megoldatlan maradt. A serdülő nem rendelkezik szilárd énképpel sem belső ítélőképességgel, ekkor azonban a világban sem képes magát megtalálni. Vannak olyan esetek, hogy a személy elköteleződik egy ideológia mellett, de jele sincs annak, hogy átment volna az identitáskrízisen, tehát nem vívta meg a harcát csak elfogadta szülei nézeteit. Azonban ez az ideológia nem épül be olyan szorosan a személyiségbe, így ha valamilyen jelentősebb esemény megkérdőjelezi az átgondolás nélkül követett szabályokat és értékrendeket, úgy az összeomlást eredményez, mert nem elég masszív talajon áll még a személy identitása. Egy másik identitáskeresési zsákutca a moratórium, ahol a fiatal aktívan keresi identitását, kipróbál ideológiákat, de azokat csak azért veszi fel, hogy később

átértékelje azokat és felhagyjon velük. Valójában a maguk igazát keresik ezek a kamaszok és igazából döntésképtelenek. Vagyis nyitottnak tűnnek, de nem megfelelő céllal állnak az élet színpadán (Atkinson és Hilgard, 2005).

Maga az elköteleződés azt jelenti, hogy a serdülők maguk tapasztalják meg azokat a célokat, értékeket, nézeteket, amelyeket magukévá tesznek, valamint a leendő szakmájukat, és kötődnek azokhoz (Cole és Cole, 2006). Ha a serdülőnek sikerül szert tennie megfelelő identitásra, akkor nagyobb biztonsággal vág neki az életnek. Az önmagáról alkotott képe reális lesz, ahogyan képességeit ki tudja majd bontakoztatni és szabadon tud kapcsolatokat teremteni másokkal. Az identitás rossz megoldása esetén viszont a bizonytalanság állandósul a serdülő személyiségében, ami akadályává válik további fejlődésének (Vajda, 2006).

A serdülők igen sokszor gondolkodnak el olyan elvont fogalmakon, mint például becsületesség, tisztelet. Képesek elképzelni azt, hogy milyen lenne, ha másképpen alakultak volna események, dolgok az életükben, illetve a történelem során. Erre az életszakaszra már kellőképpen rátermett a fiatal, hogy logikusan gondolkozzon és észérvek mentén vezesse le állításait, miként beszélgetőpartnereitől, így a szüleitől is ezt várja (Szányel, 2007). A kortárs csoport hatása megnövekedett szereppel bír, melynek keretében a fiatal problémafelvetésekkel élhet kortársai irányába, ami más nézőpontokat nyithat meg számára is. A világ kitárulkozik előtte, melyet most már képes befogadni. Továbbá a fiatal ezen fejlődési periódusában hajlamossá válik szülei értékrendjének, világnézetének felülvizsgálatára, s felvetődik az a gondolata, hogy érdemes-e mellettük elköteleződni. A személy új dolgokat próbál ki annak érdekében, hogy megtalálja saját magát. Fontos lépései ezek a fiatal identitás(formálásod)ának és önállóságának, azonban a szülői támogatásról végleg még ezen korosztály sem mond le (Cole és Cole, 2006).

A dolgozatomban az általam vizsgált korcsoportokba tartozó fiatalok fejlődésének átfogó jellemzését a legismertebb szakaszelméletek (Freud – pszichoszexuális fejlődés, Piaget – kognitív gondolkodás fejlődése, Kohlberg – erkölcsi gondolkodás fejlődése) tükrében összefoglalva is bemutatom, hogy jobban átláthatóak legyenek az életkori sajátosságok és mind árnyaltabb képet nyújthassak ezekről a tisztelt olvasó számára (2. táblázat).

	Az ISKOLÁSKOR és a feladattal való azonosulás	Életkor	SERDÜLŐKOR	Életkor
F R E U D	látencia szakasz	7-12	genitális szakasz	13-
	<i>a gyermek figyelme saját testéről a hétköznapi életben fontos készségekre irányul</i>		<i>a felnőtt szexualitás érett fázisába lépés, melyben a nemi érés és -szervekre irányultság fokozott jelentőségre tesznek szert</i>	
P I A G E T	konkrét műveleti szakasz	7-11	formális műveleti szakasz	11-
	<i>az egyén logikai rendszert állít a tárgyak és események jobb megértésére</i> <i>létrejön a számok (6. év), a tömeg (7. év) és a súly (9. év) megmaradásának megértése</i> <i>egyszerre már több tulajdonság alapján is képes a fiatal a tárgyak osztályozására, miként azok egy dimenzió mentén történő sorba rendezését is elvégzi</i>		<i>az egyén elvont állítások között logikai összefüggéseket von, és hipotéziseit is módszeresen ellenőrzi</i> <i>a lehetséges, a jövővel és ideológiai problémákkal kapcsolatos dolgok előtérbe kerülnek</i>	
K O	1. prekonvencionális erkölcs			
	<i>büntetésorientáció, amikor az egyén a szabályok követését</i>			

H L B E R G	<i>elsősorban a büntetés elkerülése érdekében végzi</i>	Nagyfokú egyéni különbségek lehetnek
	<i>jutalomorientáció, mellyel összefüggésben az adott személy alkalmazkodik a fennálló körülményekhez; háttérében a jutalom és a jóindulat elnyerése állnak</i>	
	2. konvencionális erkölcs	
	<i>derékgyerek-orientáció, amely alkalmazkodás mások helytelenítésének elkerülése érdekében történik</i>	
	<i>tekintélyorientáció, amikor a törvények és társas szabályok betartása a tekintélyek helytelenítésének elkerülését célozza meg, továbbá az abból eredő büntudat, úm. kötelesség elmulasztásának érzetét igyekszik mérsékelni</i>	
	3. posztkonvencionális erkölcs	
	<i>társadalmiszerződés-orientáció, mely az általánosan elfogadott, a köz jóléte szempontjából lényeges elvek által vezérelt cselekvést jelenti; cél a társak tiszteletének megtartása és ezáltal az egyén önbecsülésének védelme</i> <i>etikaielv-orientáció, melyben a személy azon fejlődési szintre jut, ami saját választású etikai elvek által vezérelt cselekvést tesz lehetővé; háttérében az önvád elkerülése is meghúzódik</i>	

2. táblázat: Az iskoláskor és serdülőkor jellegzetességeinek összehasonlítása a pszichoszexuális fejlődés (Freud), valamint a kognitív - (Piaget) és az erkölcsi gondolkodás fejlődése (Kohlberg) alapján (Atkinson és Hilgard, 2005. nyomán)

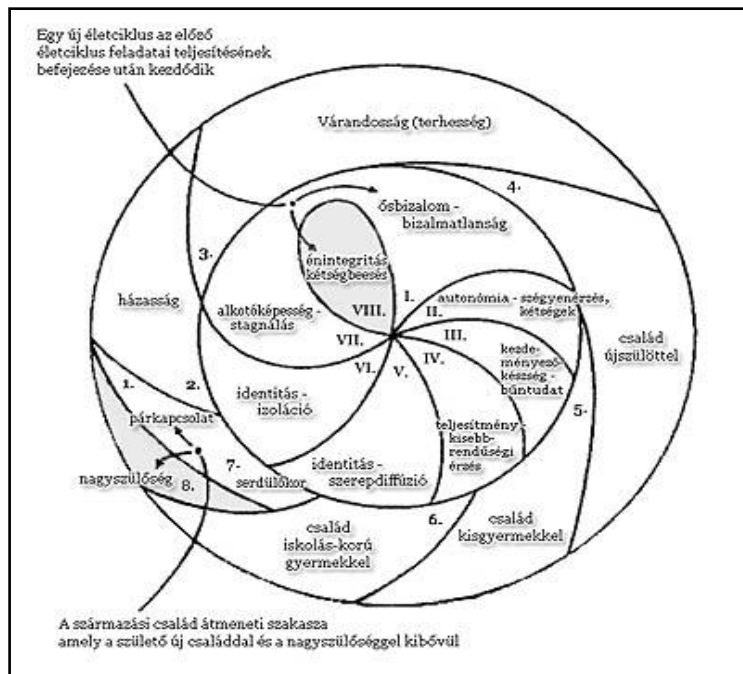
3.3. A családi életciklusok és az individuum fejlődése

A család életciklusai és Erikson pszichoszociális fejlődést nyomon követő elmélete jól kirajzolódó párhuzamokat rajzolnak ki előttünk, melyeket a 3. táblázatban foglaltam össze.

	CSALÁD		EGYÉN		
1.	Házasságkötés				
2.	csecsemős és kisgyermekes család	I.	a csecsemő és az elismertség kölcsönössége	<i>bizalom</i> vs. <i>bizalmatlanság</i> → <i>remény</i>	
		II.	a korai gyermekkor és a „légy önmagad” akarata	<i>autonómia</i> vs. <i>szégyen</i> → <i>akarat</i>	- 2,5
3.	óvodás gyermekes család	III.	a gyermekkor és a szerepek előlegezése	<i>kezdemenyezés</i> vs. <i>bűntudat</i> → <i>szándék</i>	2,5-6
4.	iskolás gyermek a családban	VI.	az iskoláskor és a feladattal való azonosulás	<i>teljesítmény</i> vs. <i>kisebrendűség</i> → <i>kompetencia</i>	6-12
5.	serdülő gyermeket nevelő család	V.	Serdülőkör	<i>identitás</i> vs. <i>identitászavar, szerepkonfúzió</i> → <i>hűség</i>	13-19
6.	felnövekedett gyermeket kibocsátó család	VI.	korai felnőttkor	<i>intimitás</i> vs. <i>izoláció</i> → <i>szeretet</i>	20-40
7.	magukra maradt, még aktív szülők	VII.	Felnőttkor	<i>generativitás, alkotóképesség</i>	40-65
8.	inaktív öreg házaspár családjá			vs. <i>stagnálás, megrekedés</i> → <i>gondoskodás</i>	
		VIII.	Időskor	<i>énintegritás</i> vs. <i>kétségbeesés</i> → <i>bölcsesség</i>	65-

3. táblázat: A családi életciklusok és az egyén pszichoszociális fejlődésének (Erikson-féle) párhuzamai (Erikson, 1991; Komlósi, 2000. nyomán)

Azonban az individuum fejlődésére és a családi életciklusokra nézve ismert egy komplex modell is, melyben iméntieket egymásba ágyazva láthatjuk (1. ábra). Az ábrán az arab számok a családi ciklusokat mutatják, a római számok pedig az individuum fejlődését segítenek nyomon követni (Bagdy és Mirnics; 2006).

1.ábra: Az eriksoni fejlődés szakasza nyolc fázisának a családi életciklusokkal való összefüggése (Kurimay nyomán, 2004; készítette: Bagdy és Mirnics 2006)

A fenti ábra körkörössége jól mutatja azt, hogy az egyén fejlődése hogyan is alakul a családi életciklusok alatt, generációról – generációra. Hasonlóképpen a rendszerszemléletű gondolkodásra is hatékonyan inspirálhat bennünket ezen komplex modell – melynek jelentéstartalmát bővíti/mélyíti a korábbiakban bemutatott táblázat.

4. Kutatásom empirikus háttere

Kötters és munkatársai 1996-os kutatásukban a gyerekek önállóságát, a szülői befolyást, a konfliktusok és a családi légkör alakulását nézték 10-17 év közötti fiatalok esetében. A kutatók azt találták, hogy a 14-15 éves fiatalok a serdülőkorból adódó aktuális konfliktusos helyzetek ellenére harmonikusnak érzik családjuk működését, noha a 13. életévtől a családi légkör pozitív megítélése fokozatosan romlik. Abban az esetben, ha a fiataloknak nem volt lehetőségük a szüleikkel megosztani problematikáit, nem tudtak tanácsot kérni tőlük, ezek az eredmények markánsabban jelentkeztek. Tehát a családon belüli kommunikációs problémák a rendszeren belüli kedvezőtlen légkör észlelésének „élményét” erősítették (Kasten, 2004).

Barnes és Olson 1985-ben „normál”, vagyis ún. jól funkcionáló családoknál a serdülőkorú fiatalok családon belüli kommunikációra vonatkozó kritikusabb megítélését tárták fel. A szülők ezzel szemben a családi hierarchia viszonyokat kiegyenlítettebbnek ítélték. Ez pedig a fiatalok családdal való elégedettségére is hatást gyakorolt. Noller és Callan 1986-os kutatásukban hasonló eredményeket kaptak. A serdülők (14-16 évesek) ezen vizsgálatban is eltérő módon vélekedtek, így a családszerkezet rugalmasságát és a rendszeren belüli kohéziót szüleik véleményétől eltérő módon észlelték. A fiatalok szerint családjuk inkább tűnt rugalmatlannak, miként annak alkalmazkodóképességét is alacsonyabb színvonalúnak ítélték, mint szüleik. Emellett a családon belüli érzelmi kapcsolatokat sem érezték olyan szorosnak a fiatalok, mint ahogyan az szüleik mentális képében élt. A támogató családi környezetet illetően a serdülők viszonylag magas szintű kohézió iránti igényüket fejezték ki.

Kékes Szabó 2013-ban pszichoszomatikus betegséggel küzdő fiatal felnőttek és egészséges kontrollcsoport családreprezentációit hasonlította össze, három helyzetre nézve (tipikus, ideális és konfliktusos) vizsgálva a családról alkotott mentális képeket. Eredményei az egészséges fiataloknál, az ideális helyzetre vonatkozóan, a kiegyensúlyozott családstruktúra nagyobb arányú előfordulását mutatták. Ez pedig a családon belüli közepes- vagy magasabb szintű kohézió és közepes szintű hierarchia dimenziók mentén valósulhat meg.

5. Kutatásom célkitűzései, hipotéziseim

Kutatásom célja a kisiskolás- és serdülőkorú fiatalok által észlelt- és idealizált családkép összehasonlítása és a különbségek feltárása volt.

Kutatási kérdésem: „milyen változásokon meg keresztül serdülőkorban a fiatal családról alkotott képe?”.

Első hipotézisem szerint a serdülőknél az észlelt- és ideálisnak ítélt családkép között nagyobb eltérések fognak mutatkozni, mint az iskoláskorú gyermekeknél.

Második hipotézisem, hogy a két életszakaszban mind az észlelt, mind az ideális családkép esetén az alsósok pozitívabban ítélik majd meg családjukat, mint a serdülők. Tehát a fiatalabb gyermekek várhatóan szorosabb érzelmi kapcsolatokról és közepes szintű családon belüli hatalmi viszonyokról adnak számot, miként magasabb szintű családi adaptivitásról is vallanak.

Harmadik hipotézisem, hogy a családról alkotott idealizált kép a serdülőknél szorosabb összefüggést mutat a valósággal, tehát a hatalmi viszonyok, kohézió és adaptivitás vonatkozásában az észlelt családnál nyert eredmények összességében inkább mutatnak kapcsolatot az ún. vágyott családkép egyes dimenziókban nyert értékeivel, mint azt a fiatalabb korosztálynál tapasztalhatjuk.

Negyedik hipotézisem szerint a kisiskolások az észlelt- és idealizált családkép vonatkozásában egyaránt hajlamosabbak végletekben gondolkozva ítélni meg családjuk működését (a kérdőív 5-fokú Likert-skáláján elsősorban „szélső értékek” választásával), míg a serdülőknél árnyaltabb, változatosabb kép kerül feltárásra (az identitásváltozás és önmeghatározás bizonytalanságát tükrözve nagyobb arányú „középső érték” és/vagy „egyéb érték” demonstrálásával).

6. Kutatás

6.1 Részvevők

Vizsgálatomba két korosztályba tartozó diákok kerültek bevonásra. A különbségeket minimalizálni igyekeztem mintavételem során a résztvevők vonatkozásában. Ennek érdekében hasonló társadalmi háttérrel rendelkező fiatalokat választottam kutatásom alanyaivá.

A kutatási kérdésemhez igazodva 3. osztályosokkal (kisiskolások) (életkor: 8-11 év, M: 9,286, SD: 0,607, 24 lány/25 fiú) és 9. osztályosokkal (serdülőkkel) (életkor: 14-16 év, M: 15,25, SD: 0,52, 37 lány/ 11 fiú) töltöttem ki a kérdőíve(ke)t.

6.2. Eszközök

Kutatásomban Tóth (2004) Családkép, családiceál kérdőívét alkalmaztam. Ez a módszer ugyanis jól használható a diákok által észlelt- és idealizált családkép megismerésére. „Az eszköz a családi működésre vonatkozó családi, illetve egyéni elégedettségi mérésére ad lehetőséget a résztvevők szemszögéből értékelve” (Tóth, 2004, 97.oldal). Tehát a kérdőív a családi rendszerbe enged betekintést, miáltal - kutatásom célkitűzésének megfelelően - az eszköz hatékonyan alkalmazható a kutatási célként tűzött különbségek feltárására. Továbbá az eszköz a vizsgálatba vont személyek életkori sajátosságaihoz is kiválóan illeszkedik.

A vizsgálati személyeknek a kérdőívet két példányban kellett kitölteniük: (1) az észlelt családjukra vonatkozóan és (2) a számukra ideálisnak gondolt családra nézve (1. számú melléklet).

A mérőeszköz három dimenzió mentén vizsgál: (1) a családi hatalom (pl. "Minden családtagnak beleszólása van a nagy családi döntésekbe" vagy "A családtagok kimondják, amit gondolnak"), (2) a kohézió (pl. „A családtagok otthon elkerülik egymás" vagy "Könnyebb a problémákat egy kívülállóval megbeszélni, mint a családtagokkal”) és (3) az adaptivitás (pl. "A mi családuk új megoldásokat keres a problémákra" vagy "A családtagok megvitatják a problémáikat és mindenkinek tetsző megoldásokhoz jutnak"). Vagyis a családi hatalom a családon belül hierarchia viszonyokra enged rálátást nyernünk, a kohézió keretében a családon belüli érzelmi kötelékeket ismerhetjük meg, míg az adaptivitás dimenzió a csalárendszer változóképességét, flexibilitását tükrözi.

Össességében a három skála hiteles képet rajzol elénk a vizsgált család működéséről, hiszen a fenti kategóriák kellő mértékben tágak és mégis megfelelő mértékben szűkítettek. A 30 kijelentés, melyek a tesztben találhatóak, igen változatosan ragadják meg az egyes dimenziókat, ezzel is finomítva a családról elénk tárt képet.

6.3. Eljárás

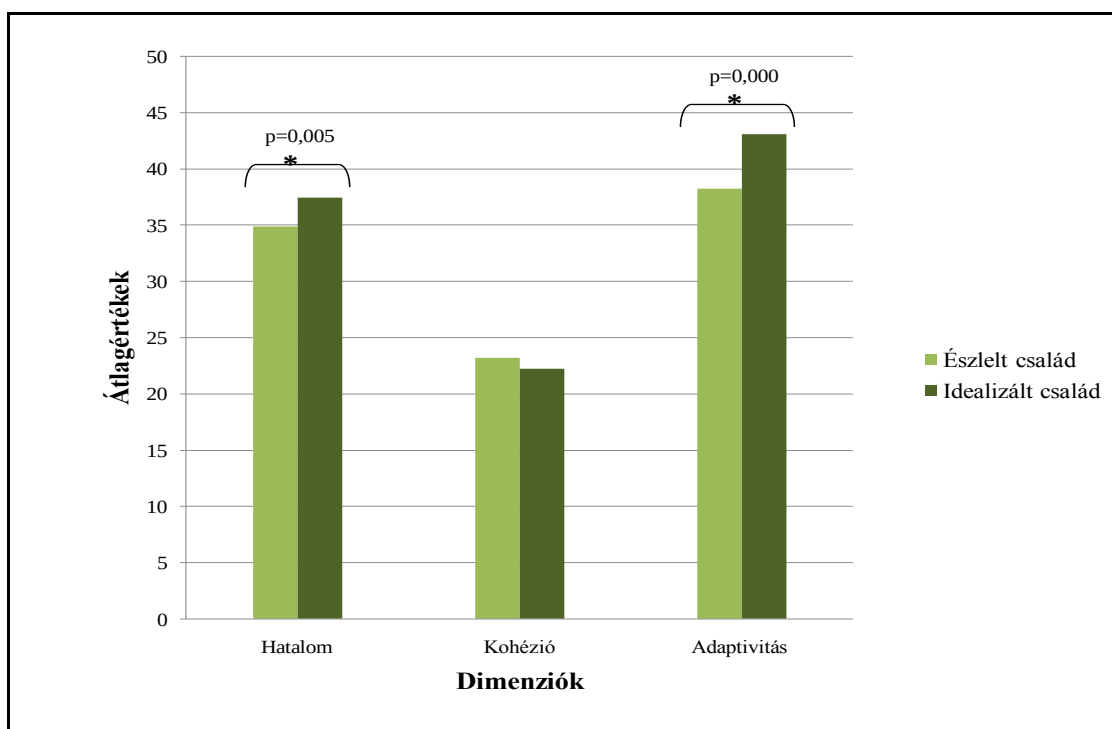
A kérdőívek kitöltése előtt felvettem az intézmények vezetőjével a kapcsolatot, majd az osztályfőnökökkel megtörtént az időpontok egyeztetése. A kutatásban résztvevő diákokat tájékoztattam a kérdőívvel kapcsolatos tudnivalókról. Az osztályban kiosztottam a kérdőíveket, majd arra kértem a gyermekeket, hogy nézzék át a lapokon olvasható állításokat. A felmerült kérdésekre ezt követően válaszoltam. A kitöltés anonim módon történt.

Az adatok elemzése az SPSS 15.0 for Windows Evaluation Version programszoftverrel történt meg, amely eszköz lehetőséget biztosított számomra a kérdőívekből nyert adatok mélyebb szintű kiértékelésére, összehasonlítására, illetve az adatok statisztikai elemzésére. Az analízis során a következő statisztikai próbákat futtattam le a nevezett programszoftverrel: páros mintás T-próba, független mintás T-próba és korrelációs vizsgálat.

7. Eredmények

Az eredmények részletesebb ismertetése hipotéziseim mentén történik meg. A vizsgált két almintát első hipotézisemnek megfelelően először külön-külön vizsgáltam. Páros mintás T-próbával hasonlítottam össze az egyes dimenziókban nyert átlagértékeket. Ezen eredményeket a 10.2. melléklet tartalmazza.

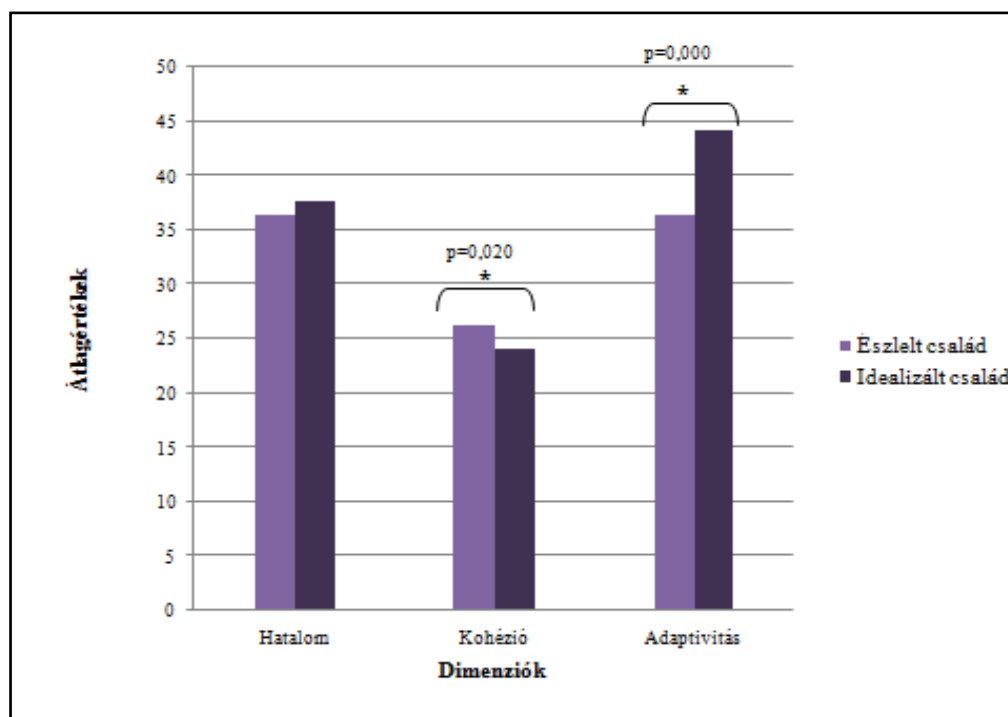
A páros T-próba alapján megállapítható, hogy az alsó tagozatosok esetében kettő dimenzió mentén figyelhető meg szignifikáns különbség az észlelt- és idealizált családkép átlagértékei között ld. a hatalom esetében ($t(48)=-2,918$, $p=0,005$) és az adaptivitásnál ($t(48)=-4,899$, $p=0,000$). A kohézió dimenzióban ($t(48)=1,382$, $p=0,173$) szignifikáns eltérés nem mutatkozott. Az eltéréseket az észlelt- és idealizált családkép között a 2. ábra teszi érzékletesebbé számunkra.

2.ábra: Alsó tagozatosok észlelt- és ideális családképre vonatkozó eredményei

A kisiskolás korosztály tehát arra vágyik, hogy a családban nagyobb legyen a hierarchia és az alkalmazkodó képesség, és csökkenjen a kohézió szintje a jelenlegi családi organizációra jellemző viszonyokhoz képest.

A középiskolásoknál a családi hatalom dimenzióban szignifikáns eltérés nem igazolódott ($t(47)=-1,494$; $p=0,142$). A másik két dimenzió mentén az eltérések jelentősége azonban bizonyítást nyert, hiszen a kohézió ($t(47)=2,406$; $p=0,020$) és a családi adaptivitás területén ($t(47)=-8,763$; $p=0,000$) szignifikáns különbségek adódtak. Az eltéréseket az észlelt- és idealizált családkép között az alábbi diagramon szemléltetem (3. ábra):

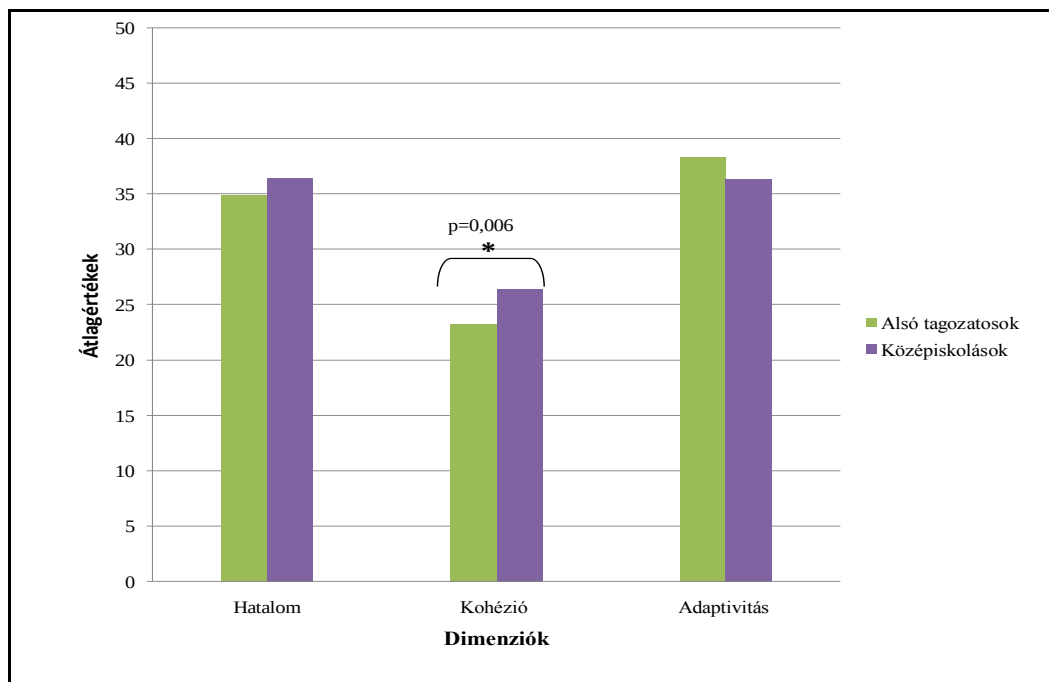
3. ábra: Középiskolások tagozatosok észlelt- és ideális családképre vonatkozó eredményei

Hasonlóan a kisebbekhez, a serdülők is magasabb szintű adaptivitást szeretnék a csalárendszeren belül, illetve a családtagok relációjában a fennálló kapcsolatok erősségének csökkenését idealizálták. A hierarchiára nézve ez a korosztály markáns különbséget nem igazolt az észlelt- és idealizált családkép tekintetében.

A második hipotézisem mentén az eredményeket a két al minta relációjában is vizsgáltam. Független mintás T-próbával hasonlítottam össze a három dimenzióban kapott átlagértékeket. Az eredmények alátámasztására szolgáló táblázatok a 10.3. mellékletben találhatóak.

Az észlelt családkép vonatkozásában a Független mintás T-próba által megállapítható, hogy a két vizsgált al minta között szignifikáns eltérés csupán egy dimenzió mentén alakult: a családi kohézió tekintetében ($t(95)=-2,832$; $p=0,006$). A hatalom dimenzióra nézve ($t(95)=-1,499$; $p=0,137$) és az alkalmazkodó képesség faktorban ($t(95)=1,817$ $p=0,109$) statisztikailag

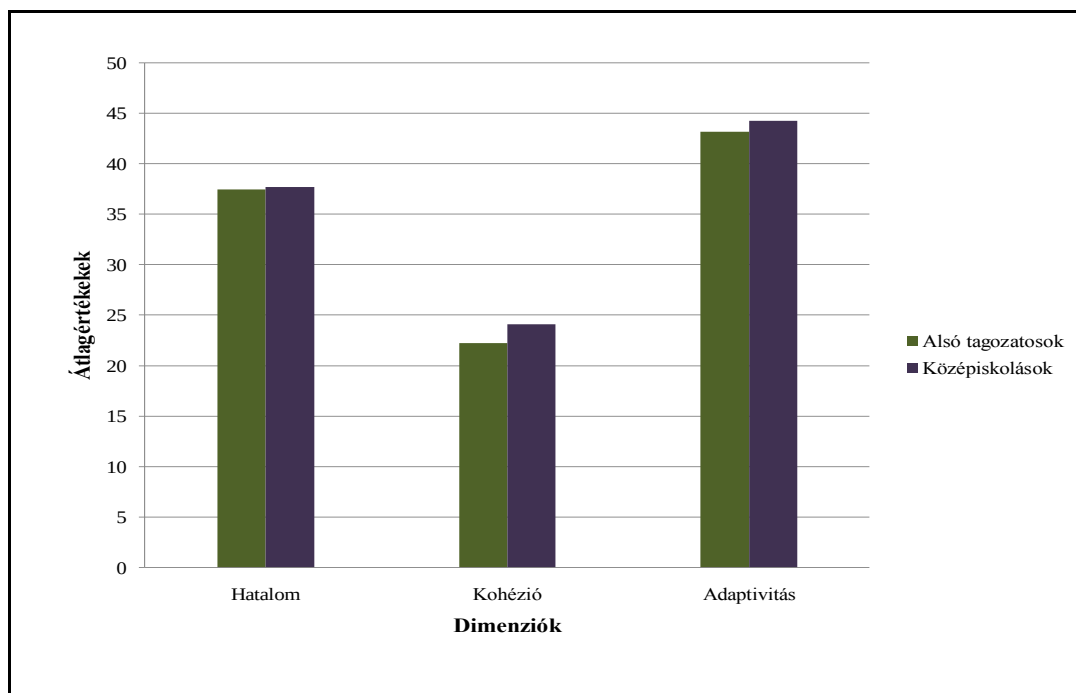
értékelhető, szignifikáns eltérés nem nyert igazolást. A két korcsoportban kapott eredményeket a következő diagramon szemléltetem az olvasóval (4. ábra):

4. ábra: Az észlelt családkép alakulás a két almintán

A serdülők tehát szorosabbnak érzékelik családjuk érzelmi kapcsolatrendszerét. Emellett – noha nem szignifikáns különbséggel - erőteljesebbnek ítélik családjuk hierarchia viszonyait, míg alacsonyabb szintűnek családjuk alkalmazkodó képességét, mint ezt az alsó tagozatosok tették.

Az idealizált családkép esetében egyik dimenzió mentén (hatalom: $t(95)=-0,203$; $p=0,839$), családi kohézió: $t(95)= -1,815$; $p=0,073$) és adaptivitas: $t(95)=-0,950$; $p= 0,344$)) sem igazolódott szignifikáns eltérés az alsósok és középiskolások relációjában. Az adatokat az alábbi diagramon tekinthetjük meg (5. ábra):

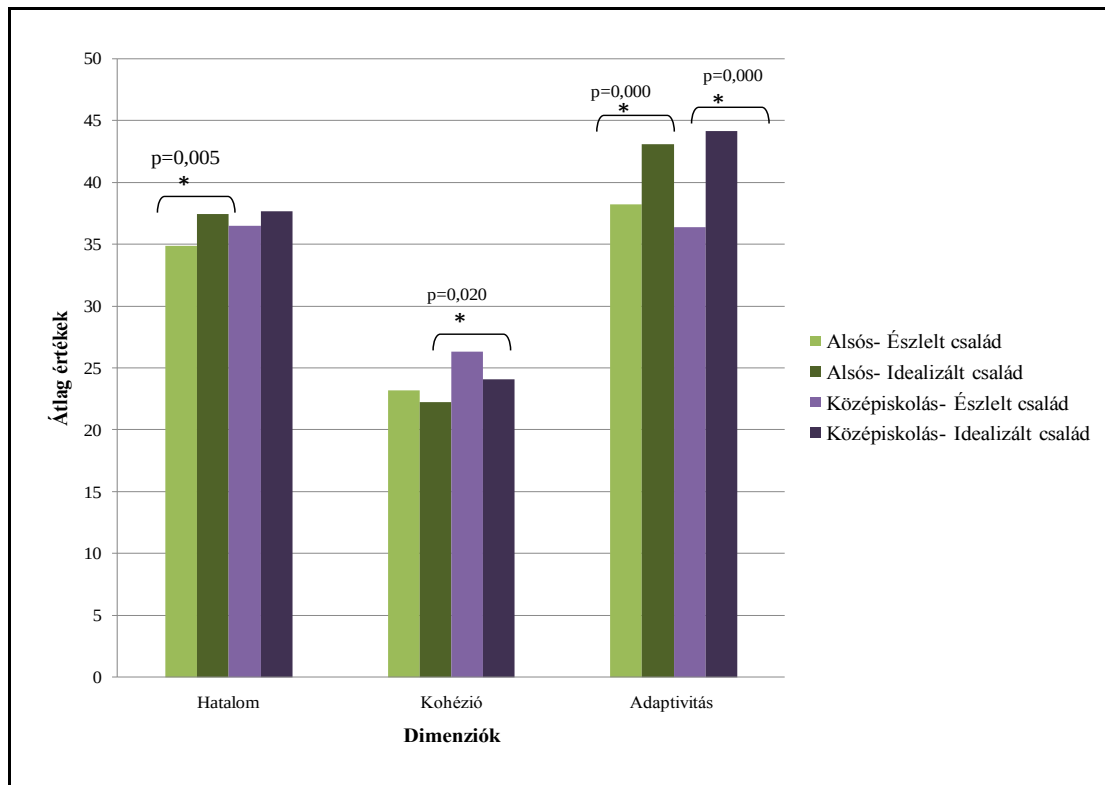
5. ábra: Az idealizált családkép alakulása a két almintán

A három dimenzióra nézve tehát a két almintában szereplő fiatalok viszonylatában nem mutatkoznak markáns eltérések. Ennek ellenére azt láthatjuk, hogy a serdülők minden dimenzióban magasabb értékeket jelöltek meg, mint a kisebbek. Vagyis a serdülők erőteljesebb családi hierarchiát, szorosabb érzelmi kapcsolato(ka)t és fokozottabb alkalmazkodó képességet szeretnének családjukban elérni, mint az alsó tagozatosok.

Az 4. táblázat a kérdőívek kiértékelése során nyert átlag- és szórásértékekről tájékoztat bennünket, míg a 6. ábra összesítve is megmutatja, érzékelteti az almintákon nyert eredményeket.

	Alsó tagozatosok		Középiskolások	
	Észlelt családkép	Idealizált családkép	Észlelt családkép	Idealizált családkép
Családi hatalom	34,898 (5,524)	37,449 (6,841)	36,5 (4,981)	37,688 (4,444)
Kohézió	23,225 (4,556)	22,245 (3,977)	26,354 (6,218)	24,104 (5,94)
Adaptivitas	38,306 (5,796)	43,122 (6,707)	36,396 (5,837)	44,208 (4,247)

4. táblázat: Átlag- és szórásértékek a két almintá tekintetében, a családi hatalom – kohézió – adaptivitas dimenziók vonatkozásában

6. ábra: Az észlelt- és idealizált családkép alakulása a két almintán

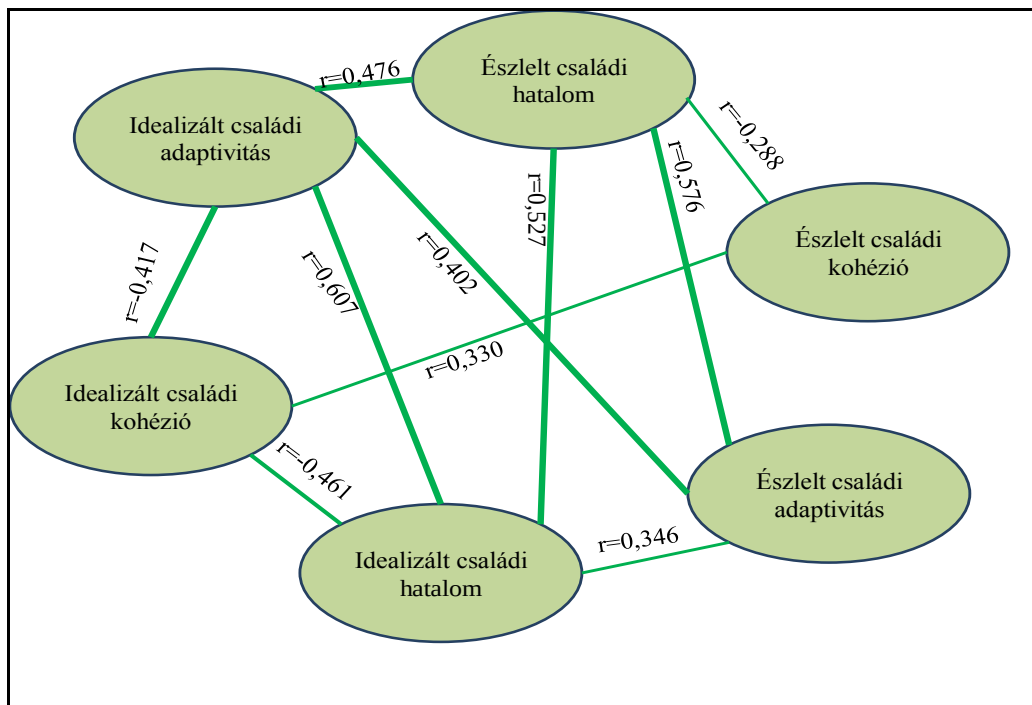
Harmadik hipotézisemmel összefüggésben a két életszakaszban lévő fiatalok adott teszttel megragadható családképét, illetve annak hatalmi-, kohézió- és adaptivitás jellemzőihez kapcsolódó elgondolásait (értékeit) korreláció, vagyis együttjárás tekintetében is megvizsgáltam. Az eredményeket a 10.4. melléklet tartalmazza.

Eszerint az alsó tagozatosoknál közepesen erős korrelációt mutat az „észlelt családi hatalom” az „észlelt családi adaptivitással”, az „idealizált családi hatalommal” és az „idealizált családi adaptivitással”. Az „idealizált családi adaptivitas” ezen felül közepes együttjárást adott az „észlelt családi adaptivitással”, az „idealizált családi hatalommal” és az „idealizált családi kohézióval”. Továbbá az „idealizált családi kohézió” az „idealizált családi hatalommal” mutatott közepes korrelációt.

Gyenge erősségű együttjárást sikerült igazolni az „észlelt családi kohézió” esetében az „idealizált családi kohézió”, valamint az „észlelt családi hatalom” dimenziókkal. Az „észlelt családi adaptivitas” az „idealizált családi adaptivitással” mutatott még összefüggést.

Három esetben negatív együttjárás vált megfigyelhetővé (tehát a korrelációs együtttható, „r” negatív előjellel állt), amely azt jelenti, hogy az adott dimenziókban megragadható statisztikai értékek, mint a faktorok között fennálló lineáris kapcsolat

kifejeződései, egymással ellentétes irányú összefüggést bizonyítanak. Ilyen látható az „észlelt család hatalom” és az „észlelt családi kohézió” között, az „idealizált családi hatalom” és az „idealizált családi kohézió” vonatkozásában, illetve az „idealizált családi kohézió” és az „idealizált családi adaptivitás” esetében (7. ábra).

7. ábra: Az észlelt- és idealizált családképpel összefüggésben kapott eredmények korrelációja a 3. osztályosoknál (a vastagabb vonalak a közepes-, míg a vékonyabbak a gyenge erősségű korrelációkat mutatják)

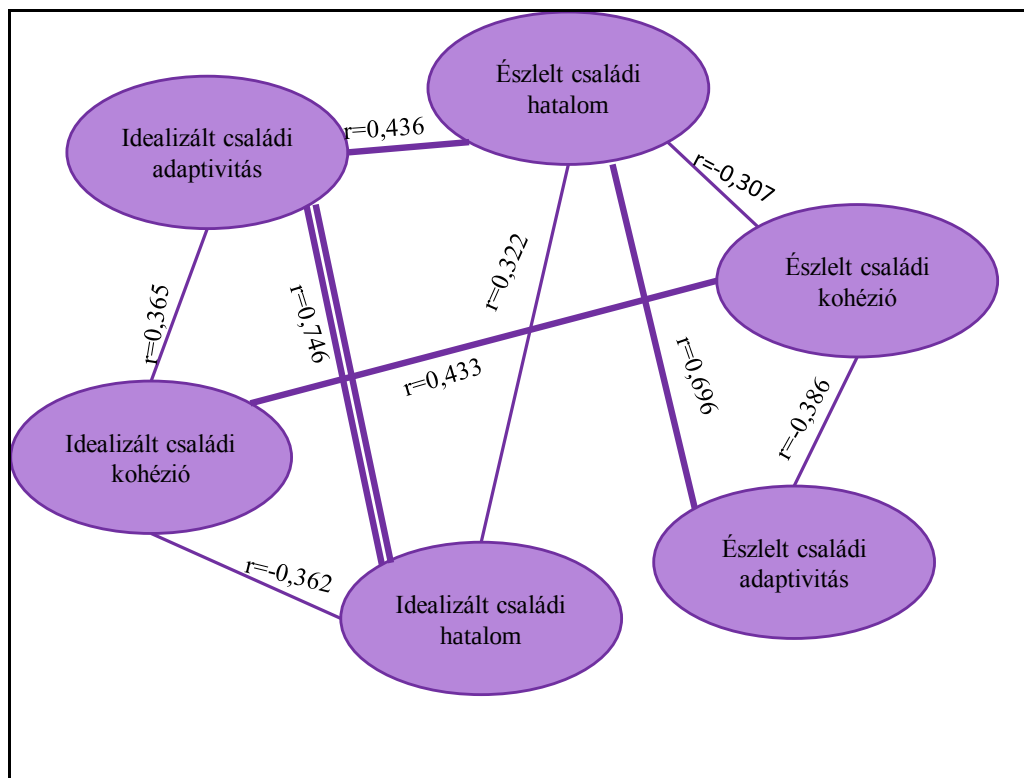
Középiskolásoknál erős korrelációt tártam fel az „idealizált családi hatalom” és az „idealizált családi adaptivitás” viszonylatában.

A tekintett mintán közepes erősségű korrelációk figyelhetők meg az „észlelt családi hatalom” és az „észlelt családi adaptivitás”, valamint az előbbi és az „idealizált családi adaptivitás” viszonylatában. Mindemellett az „észlelt családi kohézió” esetében az „idealizált családi kohézióval”, valamint az előbbi és az „észlelt családi adaptivitás” között.

Gyenge korreláció látható a középiskolások vonatkozásában az „észlelt családi kohézió” és az „észlelt családi hatalom”, az „észlelt családi hatalom” és az „idealizált családi hatalom”, az „idealizált családi hatalom” és az „idealizált családi kohézió”, valamint az „idealizált családi kohézió” és az „idealizált családi adaptivitás” dimenziók relációjában.

Hasonlóan az alsó tagozatosokhoz, negatív együttjárások a serdülőknél kapott eredmények kapcsán, négy esetben is igazolódtak: az „idealizált családi kohézió” mentén az

(1a) idealizált családi adaptivitással és (1b) az „idealizált családi hatalommal” összefüggésben, valamint az „észlelt családi kohézió” vonatkozásában (2a) az „észlelt családi hatalom” és (2b) az „észlelt családi adaptivitás” faktorokkal összevetve (8. ábra).

8. ábra: Az észlelt- és idealizált családképpel összefüggésben kapott eredmények korrelációja a 9. osztályosoknál (a kettős vonal az erős-, a vastagabb vonalak közepes-, míg a vékonyabb vonalak a gyenge erősségű korrelációkat mutatják)

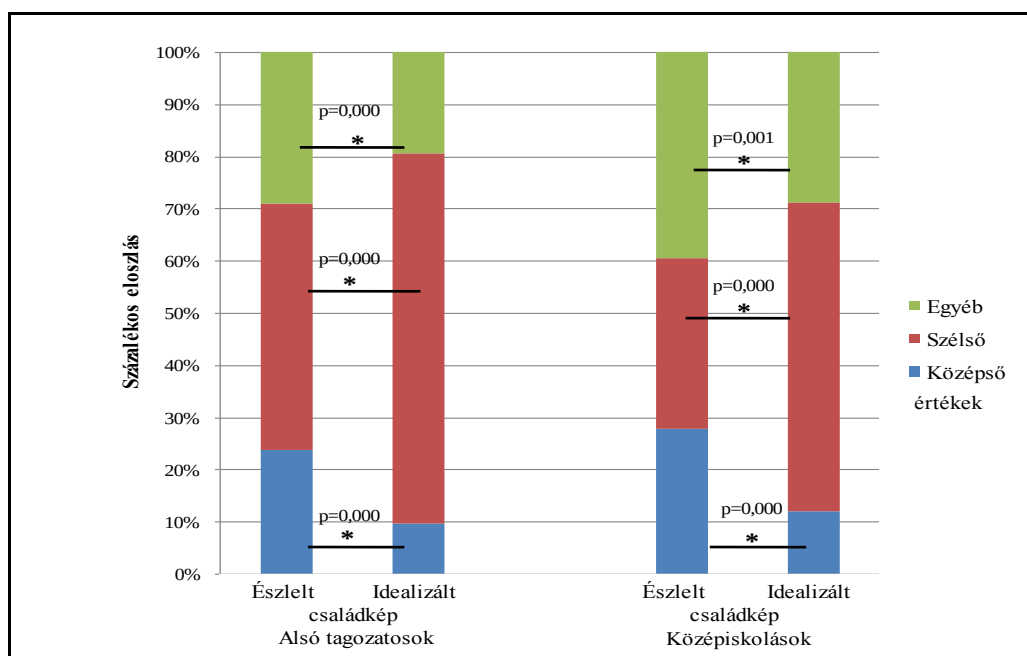
Végezetül negyedik hipotézisemhez igazodva vizsgáltam, hogy milyen százalékban, arányban jelöltek az alsósok és középiskolások „szélső-” (a kérdőíven bejelölésre került Likert-skála értéke: 1 vagy 5), „középső-” (a kérdőíven bejelölésre került Likert-skála értéke: 3) vagy „egyéb értéket” (a kérdőíven bejelölésre került Likert-skála értéke: 2 vagy 4) a kérdőíveken (5. táblázat). Ezáltal ugyanis a válaszadások kategorikusságának megragadására nyílt lehetőségem.

	Alsó tagozatosok		Középiskolások	
	Észlelt család	Idealizált család	Észlelt család	Idealizált család
Középsőérték	23,8	1	27,3	1,2

Szélsőérték	47,1	71	32,4	59
Egyébérték	29	19	39	28,8

5. táblázat: A vizsgálati személyek által Likert skálán adott jelölések számának százalékos eloszlása az összes válaszadásokhoz mérten

Az adatokat - hasonlóan az előzőekhez - az SPSS 15.0 Evaluation Version programszoftver segítségével is vizsgáltam. Az egyes almintákon ismételt méréseknél (észlelt- és idealizált családkép), a páros mintás T-próba lefuttatását követően a 10.2. mellékletben talált eredmények születtek, amelyek diagramos formában a 9. ábrán láthatók.

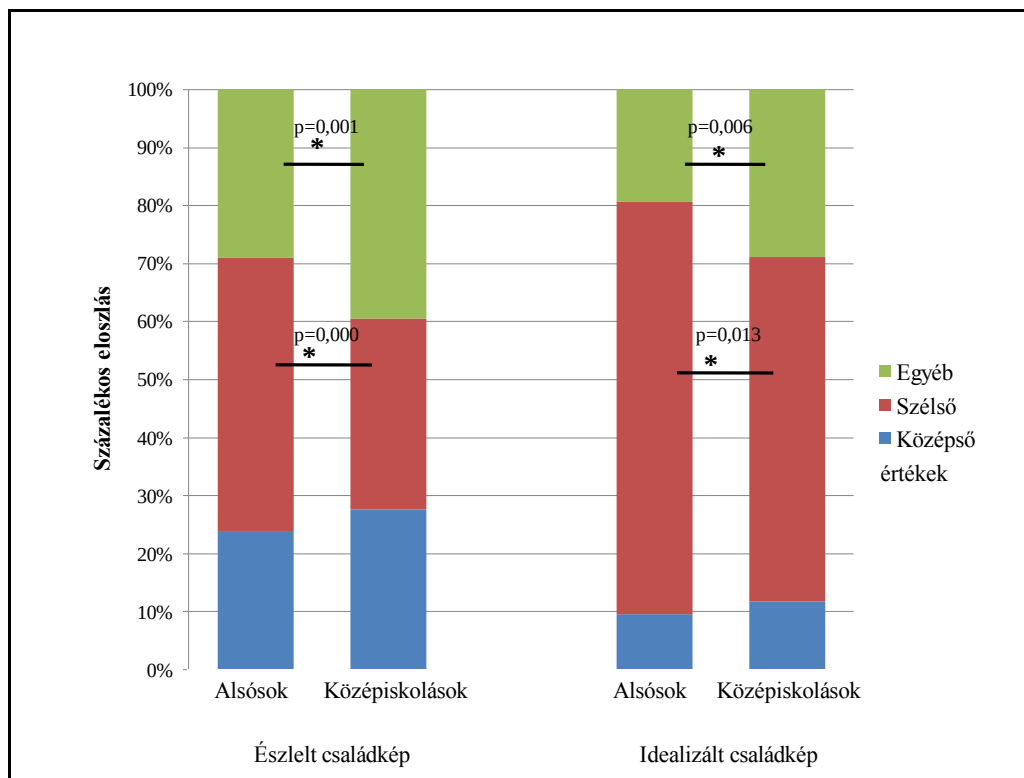
9. ábra: Az észlelt- és idealizált családképben történő jelölések százalékos eloszlása a tekintett almintákon

A vizsgálati személyek által az észlelt- és idealizált családkép kapcsán adott jelölések alapján elmondható, hogy mindhárom Likert-skálán adott válaszkategóriát („középső-”,/ „szélső-”/ „egyéb-” értékek) illetően szignifikáns eltérések mutatkoztak az alsó tagozatosok és középiskolások almintáinak relációjában.

Az alsó tagozatosok az észlelt- és idealizált családkép esetében is nagy arányban jelölték meg „szélső értékeket” válaszadáskor. Különösen magasnak tűnik a „szélső érték”- megjelenítés az idealizált családképre nézve, hiszen az 71%-os arányt képvisel az összes válaszokat tekintetbe véve. Ehhez képest a középiskolásoknál, az észlelt család esetében, az

„egyéb értékek” preferenciája dominált, míg az idealizált családnál a „szélső értékek” előfordulása volt felülreprezentált.

Az alsós tagozatos- és középiskolás korosztály által Likert skálán adott jelölések átlagos számának összevetésére – mind az észlelt-, mind pedig az idealizált családképre nézve - a független mintás T-próbát is elvégeztem, melynek eredményeit a 10.3. melléklet, valamint az alábbi, vagyis 10. ábra tartalmazza.

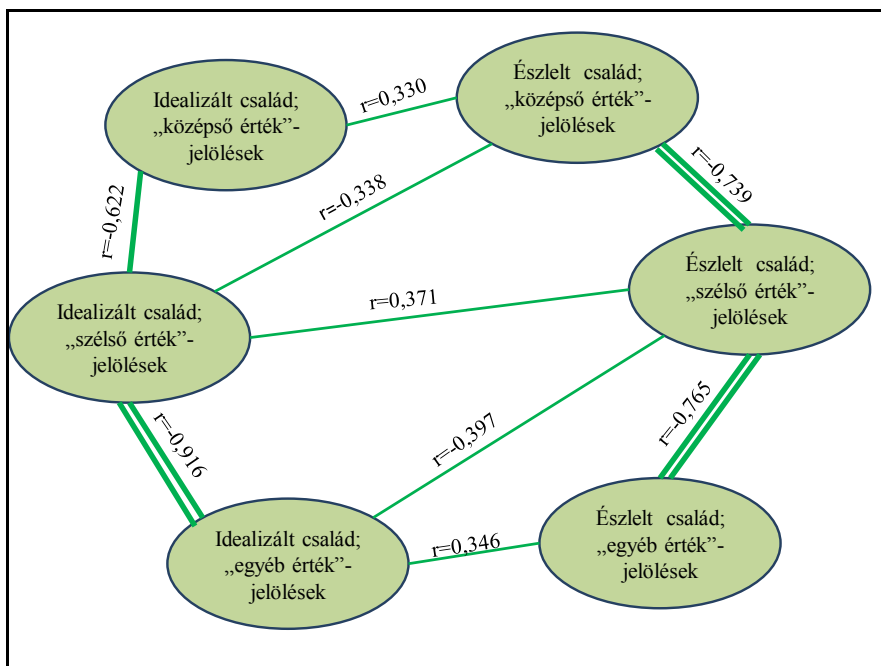

10. ábra: Észlelt- és idealizált családkép jelöléseinek almintánkénti eltérései

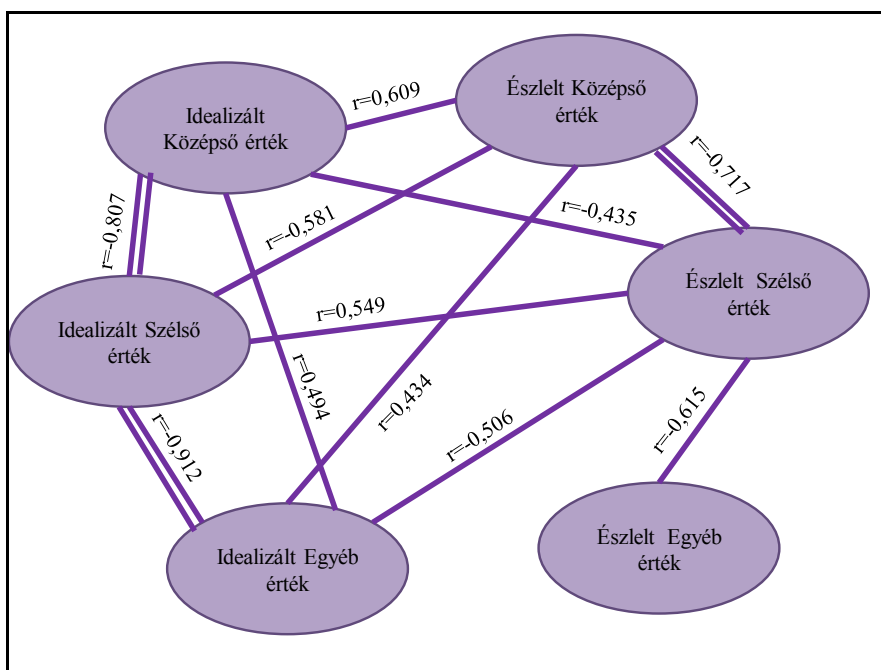
Mind az észlelt-, mind az idealizált családkép esetén a „szélső- és egyéb értékek” vonatkozásában igazolódtak szignifikáns eltérések a két almintá relációjában. Az alsó tagozatosok az észlelt családképnél magasabb arányban jelölték „szélső értéke(ke)t”, míg a serdülők inkább az „egyéb értéke(ke)t” preferálták. A „középső értékek” inkább a középiskolások által kerültek bejelölésre.

Az idealizált családkép tekintetében is azonos eltérések figyelhetők meg, mint az észlelt családképnél. Az alsó tagozatosok esetében ismét magasabb a „szélső értékek”, míg alacsonyabb az „egyéb értékek” választása. A „középső értékek” előfordulása közti eltérés a két almintá viszonylatában minimalizálódott.

A válaszadások kategorikusságának észlelt- és idealizált családképre vonatkozó eredményeit korreláció szempontjából is megvizsgáltam (10.4. melléklet, 11-12. ábra).

11. ábra: A válaszadás kategorikusságának vizsgálata az alsó tagozatos gyermekek által észlelt- és idealizált családképre vonatkozóan adott válaszadások számának korrelációját tekintve (a kettős vonal az erős-, a vastagabb vonalak közepes-, míg a vékonyabb vonalak a gyenge erősségű korrelációkat mutatják)

12. ábra: A válaszadás kategorikusságának vizsgálata a középiskolások által észlelt- és idealizált családképre vonatkozóan adott válaszadások számának korrelációját tekintve (a kettős vonal az erős-, a vastagabb vonalak a közepes erősségű korrelációkat mutatják)

A fenti ábrákon azt láthatjuk, hogy míg az alsó tagozatosoknál erős-, közepes- és gyenge erősségű együttjárások egyaránt előfordulnak, addig a középiskolásoknál már legalább közepes erősségű korrelációk nyilvánultak meg. Tehát az idősebb korosztály esetében a válaszadások kategorikussága az észlelt- és idealizált családképre vonatkozóan átfogóbb összefüggésekről vall.

8. Megvitatás

Kutatásom célkitűzése az volt, hogy a serdülőkorban és kisiskoláskorban észlelt- és idealizált családképet összehasonlítsam, s azok különbségeire rávilágítsak.

Első hipotézisem, amely szerint serdülőknél az észlelt- és ideálisnak ítélt családkép között nagyobb eltérések fognak mutatkozni, mint az iskoláskorú gyerekeknél, elsősorban az adaptivitás dimenzióra nézve nyert igazolást. Noha a két vizsgált korosztály esetében 2-2 faktornál is szignifikáns eltérést találtam az észlelt- és ideális családkép tekintetében, a középiskolások esetében az idealizált család adaptivitása nagyobb különbséget mutatott a fiatal által észlelt helyzethez képest, mint ez a kisebbeknél tapasztalható volt. Az eredmények továbbá rámutattak, hogy míg az alsó tagozatosok – a már jegyzett adaptivitás mellett - elsősorban a családon belüli hierarchia viszonyokon, addig a középiskolások inkább a családon belüli kohézió változtatnának. Eszerint az alsó tagozatos gyermekeknél a családon belül jól kivehető hatalmi viszonyok iránti igény fogalmazódott meg (ami a jól funkcionáló családokra jellemző generációs határok és szerepek optimális kirajzolódására is utalhat), addig a serdülőknél a családi kötelékek és érzelmi kapcsolatok életkori sajátosságából adódóan fokozatosan mérséklődő jelentősége tűnik elénk. Hiszen – miként ezt Szányel (2007) jegyzi - a pubertáskorú fiatalok mindinkább törekszenek arra, hogy családjuktól függetlenek legyenek és önértékesítésük is egyre szélesebb teret nyerjen.

Második hipotézisem, miszerint a két életszakaszban járó fiatalok esetében mind az észlelt-, mind pedig az ideális családkép esetén az alsósok pozitívabban ítélik majd meg családjukat (vagyis szorosabb érzelmi kapcsolatokról, közepes szintű családon belüli hatalmi viszonyokról és magasabb szintű családi adaptivitásról vallanak), mint a serdülők, részben teljesült. Mind a családon belüli hatalom, mind pedig a családon belüli kohézió relációjában a középiskolásoknál tártam ugyanis fel magasabb átlagértékeket. Utóbbi vonatkozásában a középiskolások szignifikánsan szorosabb érzelmi kapcsolatokról számoltak be, mint a kisiskolások. Az eredmények kapcsán látnunk kell, hogy azok a vizsgált személyeket körülvevő elsődleges szocializáció közeg sajátosságain túl a kutatásba vont fiatalok életkori sajátosságait is magukon hordozhatják. Hiszen az önállóságának kivívására törekvő fiatal számára érzékenyebb pont lehet a családon belüli hierarchiában elfoglalt hely, avagy a családtagokkal megélt kapcsolat. Amint ezt Novák (2009) és Vajda (2006) is kiemelték, a serdülőkorú fiatal nevelő családok részéről fontos, a gyermek önállósági törekvését támogató tényező, hogy a gyermek szülővel fennálló alá-fölérendeltségi viszonya idővel egyenrangú

partneri kapcsolattá alakuljon át. Ez ugyanis a fiatal fejlődésének inkább lehet segítőtje, mintha továbbra is gyermekként, rigid keretek között tartanák a pubertás személyt. Hasonlóképpen a serdülő függetlenné válásának legfontosabb elemeként ragadták meg iménti szerzők az érzelmi függőség csökkentését, mely a fiatal későbbi felelősségvállalásának zálogaként is jegyezhető. Az almintákon nyert eredmények tehát jól illeszkednek, értelmezhetőek a feltárt elméleti- és empirikus háttér tükrében.

A családi adaptivitás terén azonban – az észlelt család tekintetében – az alsósok ítélték családrendszerük működését rugalmasabbnak. Ez pedig hipotézisemmel összhangban az alsós gyermekek kedvezőbb családmegítélését igazolja.

Az idealizált családkép esetén a családon belüli hatalom és –kohézió az észlelt családnál már tárgyalt eredményekhez hasonló képet mutatott. A középiskolás fiatalok által kifejezett fokozott (bár nem szignifikáns eltéréssel megjelenő) családi adaptivitás igénye szintén a felnövekvő gyermek családja/családtagjai részéről tanúsított rugalmasság, önnön szükségletei iránt mutatott flexibilisebb hozzáállásról és megértés iránti igényről vall. Hiszen a serdülőkorú fiatalnak is elemi szükséglete, hogy szülei, családja támogatását a háta mögött tudhassa, mégha identitáskeresése közepette számos kérdésben autonómia-igényét is helyezi az előtérbe (Noller és Callan, 1986; Kötters és munkatársai, 1996; Cole és Cole, 2006).

Továbbá kutatásom figyelemreméltó tapasztalata volt jelen hipotézisemmel összefüggésben, hogy az alsó tagozatosok esetében a családon belüli kohézió csökkentésére irányuló igény is feltárássra került. Ez pedig összefüggést mutathat Herman-Giddens (2010) kutatási eredményeivel, aki azt találta, hogy a pubertáskor napjainkra mind fiatalabb korban veszi kezdetét. Ehhez kapcsolódva pedig a serdülőkor bizonyos karakterisztikumai is már egyre fiatalabb gyermekeknél mutakozhatnak.

Harmadik hipotézisem, melynek értelmében a családról alkotott idealizált kép a serdülőknél szorosabb összefüggést mutat a valósággal, tehát a hatalmi viszonyok, kohézió és adaptivitás vonatkozásában az észlelt családnál nyert eredmények összességében inkább mutatnak kapcsolatot az ún. vágyott családkép egyes dimenziókban nyert értékeivel, mint azt a fiatalabb korosztálynál tapasztalhatjuk, nem nyert igazolást. A két korosztálynál összességében hasonló együttjárásokat találtam. Jobban megnézve az eredményeket azonban mégis elmondható, hogy míg az alsó tagozatosoknál három közepes- és két gyenge korreláció volt feltárható az észlelt- és ideális családnál vizsgált egy-egy dimenzióban kapott átlagértékek viszonylatában, addig a középiskolásoknál mindössze két közepes- és egy

gyenge korreláció adódott. A kisiskolások észlelt családképe mindhárom faktorra nézve korrelációban állt az idealizált családkép azonos dimenzióival, míg a serdülőknél ez az adaptivitásra vonatkozóan nem állt fenn. Ez pedig a pubertáskorú gyermekek mind absztraktabb gondolkodásával ld. jövőt illető fantáziákkal, ideológiai megfontolásainak előtérbe kerülésével (Atkinson és Hilgard, 2005) mutathat kapcsolatot. Továbbá a pubertás almintán ezen faktorban tártam fel korábban a legnagyobb különbséget az észlelt- és idealizált családképek viszonylatában (noha az nem szignifikáns eltérést demonstráltan mutatkozott).

Negyedik hipotézisem, amely szerint a kisiskolások az észlelt- és idealizált családkép vonatkozásában egyaránt hajlamosabbak végletekben gondolkozva ítélni meg családjuk működését (a kérdőív 5-fokú Likert-skáláján elsősorban „szélső értékek” választásával), míg a serdülőknél árnyaltabb, változatosabb kép kerül feltárásra (az identitásváltozás és önmeghatározás bizonytalanságát tükrözve nagyobb arányú „középső érték” és/vagy „egyéb érték” demonstrálásával), igazolást nyert. Az alsó tagozatosok ugyanis mindkét családi helyzetre (észlelt és idealizált) nézve inkább gondolkodtak a szélsőségek mentén („szélső értékek” jelölése a válaszadás során), míg a serdülők szívesebben jelölték be a „középső-vagy egyéb értékeket”. Ez pedig arról vall, ahogyan a vizsgált személyek családjukat vizsgálják, elemzik. A serdülőkornak egyik feladata a fiatal identitásának kialakítása, amelynek közepette az egyén részéről szükséges elemként jelenik meg a szülők nézeteinek, cselekedeteinek felülvizsgálata (Cole és Cole, 2006). A kamasz hajlamos lehet mind családját, mind pedig önmagát is igen kritikus szemmel vizsgálni, illetve bizonyos távolságból tekinteni az élet dolgaira (Novák, 2009). A fiatal számára a felnőtté válás kihívása egyszerre lehet vonzó és félelmetes terep, mely úton járva el-elbizonytalanodhat az egyén. Mentális képzeteket formálhat arról, hogy pl. milyen emberré is szeretne válni (identitásképzés), hogyan képzei el jövőbeli párkapcsolatát – családját (nemi fejlődés, -érés), mely foglalkozás is volna számára optimális a későbbiekre nézve (érdeklődésének és képességeinek ismertetében felelős hivatásválasztás). Míg egy gyermek elsősorban a „nem”-ek mentén tudja meghatározni, vagyis szélsőségekben gondolkodva, hogy mit is szeretne (a „mit nem szeretne” tudatában), addig ez egy serdülőnél már sokkal árnyaltabban, de egyúttal számos bizonytalansággal övezve („középső értékek”) is nyilvánulhat meg mindez. A család szerepe pedig a fiatal identitásának megtalálása és bizonytalanságainak leküzdése terén fokozott, ahogyan ezen támogató közeg lehet a személy későbbiekre nézve optimális fejlődésének is alapköve (Cole és Cole, 2006; Vajda, 2006).

A két életszakaszban járó fiatalok családról alkotott elképzelései tehát számos ponton eltérést mutattak kutatásomban. Vizsgálatomnak azonban korlátjaként állhat, hogy összesen 97 diák vett részt abban, így messzemenő következtetéseket a két al minta relációjában nem vonhatunk le. Továbbá amennyiben a család teljes szerkezetéről, családképéről hiteles képet szeretnénk nyerni, az egy személy elmondása, szubjektív véleménye alapján nem lehetséges (Bagdy, 1994). Hasonlóképpen, a szubjektív nézőpont mélyebb szintű megismerése is leginkább a jelen OTDK-dolgozatomban tekintett családkép dimenziókban kapott értékek egymással való viszonyrendszerében nyerhet értelmet (Kékes Szabó, 2013). Mindezzel összefüggésben jövőbeli terveim között szerepel egyfelől a minta bővítése, esetleg további évfolyamok bevonása a kutatásba. Másfelől pedig a családstruktúra teljesebb körű megragadása érdekében és a rendszerszemlélet értelmében teljes családokkal is szeretném felvenni a kérdőíve(ke)t, esettanulmányokon keresztül megvizsgálva a különböző családi életciklusban lévő családrendszerek működését, sajátosságait. Az életkor előrehaladtával bekövetkező változások hitelesebb feltárásához pedig longitudinális vizsgálat lefolytatását is érdemesnek látnám oly módon, hogy a 3. osztályosokkal felvett eredményeket a vizsgálati személyek felső tagozatos- (pl. 6. osztályos), illetve középiskolás korában (pl. 9. osztályban) megismételném.

Továbbá hasznosnak látnám az énkép és családkép összefüggéseinek és változásának feltárását is gyermekkortól serdülőkorig. Hiszen ezáltal az is transzparenssé válhatna, hogy a gyermek identitása miként is alakul a családjáról alkotott kép függvényében.

S hol lehet a magam, mint szociálpedagógus helye ezen folyamatokban? Segíthetek a családoknak, szülőknek és gyermekeiknek abban, hogy jobban meg tudják érteni egymást, meghallgassák a másik fél véleményét. A szülő tájékoztatása a serdülőkorból adódó nehézségekről, kihívásokról, családszerkezetet ért változásokról szintén kompetencia területembe tartoznak. Végezetül pedig feladatom lesz a fiatalok és családjuk változásainak nyomom követése is, probléma esetén a velük folytatott konzultáció, útmutatás. Ezekhez pedig kiváló támpontot nyújthat vizsgálataim folytatása, az eredmények révén a tekintett korosztályok és nehézségeik jobb megismerése, erőforrásaik feltárása és azok nyomán optimális fejlesztési terv kidolgozása, miáltal magam is jobb, hitelesebb és sikeresebb szakemberként működhetek majd pályámon, választott hivatásomban.

9. Felhasznált irodalom

1. Atkinson, R. C. és Hilgard, E. (2005): *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 122-127. oldal
2. Bagdy Emőke (1994): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 14-18; 23-29. oldal
3. Bagdy Emőke és Mirnics Zsuzsanna (2006): Professzionális felkészülés a pár és család megismerésére. In: Bagdy Emőke, Baktay Gizella, Mirnics Zsuzsanna (szerk.): *Pár- és családi kapcsolatok vizsgálata* Bölcsész Konzorcium, Budapest <http://www.webcreator.hu/tankonyv/> (Letöltési idő: 2014. november 7)
4. Barnes, G. G. (1991): *Családterápia és gondozás*. Családterápiás olvasókönyv sorozat II.; Budapest. 13-23. oldal
5. Barnes, H. L. és Olson, D. H. (1985): Adolescent Communication and the Circumplex model. *Child Development*, 56, 438-447. <http://www.jstor.org/stable/1129732> (Letöltési idő: 2014. október 27.)
6. Bodonyi Edit és Hegedűs Judit (2006): A család fogalmának értelmezése. In: Hegedűs Judit (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése Család, gyermek, társadalom*. Bölcsész Konzorcium, Budapest. 9. oldal <http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf> (Letöltési idő: 2014. május 8.)
7. Busi Etelka (2006): Az anya-gyermek kapcsolat. In: Hegedűs Judit (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése Család, gyermek, társadalom*. Bölcsész Konzorcium, Budapest. 18-20. oldal <http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf> (Letöltési idő: 2014. május 8.)
8. Carver, S. C. és Scheier, F. M. (2006): *Személyiségpszichológia*. Osiris Kiadó; Budapest; 298. oldal
9. Cole, M. és Cole, S. R. (2006): *Fejlődéslélektan*; Osiris Tankönyvkiadó; Budapest. 255-261, 272, 280-282, 343-344, 386-387, 402-403, 428-434, 461-469, 572-597, 600-639, 669-677, 688-689. oldal
10. Dombi Alice (2013): Pedagógiai professzió, szociálpedagógiai kompetenciák. In: Dombi Alice és Dombi Mária (szerk.): *Fejezetek a szociálpedagógia köréből*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged. 65-78. oldal
11. Erikson, E. H (1991): *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat Kiadó, Budapest

12. Goldenberg, H. és Goldenberg, I. (2008): Áttekintés a családról. 2. kötete *Családterápiás sorozat 20*. Animula Kiadó, Budapest. 116-125. oldal
13. Herman-Giddens, M. (2010) In: Realitycheck: Why is puberty starting younger? <http://www.theguardian.com/politics/2013/nov/04/why-is-puberty-starting-younger-precocious> (Letöltési idő: 2014. november 5.)
14. Kasten, H. (2004): *Hogyan válnak felnőtté a gyerekek? A serdülő- és az ifjúkor*. Akkord Kiadó, Budapest. 93-97; 120-142. oldal
15. Kékes Szabó Marietta (2013): A család mint pszichoszociális háttér szerepe a fiatalok egészségfejlődésére. *Iskolakultúra* 2013/10. szám 22-36. oldal http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2013/2013_10.pdf (Letöltési idő: 2014. október 21.)
16. Komlósi Piroska (1995a): A családi életre nevelés feladatai és nehézségei az egyes életkorokban. In: Dr. Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés* Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest. 97-162. oldal
17. Komlósi Piroska (2000): Családterápiák. In: G. Szőnyi & J. Füredi (szerk.). *A pszichoterápia tankönyve*. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest.
18. Komlósi Sándor (1995b): Alapvető ismeretek a családról. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest. 15-92. oldal
19. Kozma Tamás (2001): *Bevezetés a nevelésszociológiába* Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest. 23-142. oldal
20. Kurimay Tamás (1999): *A család rendszerelméleti megközelítése*. A családi értékrend néhány aspektusa a Magyar Katolikus Püspöki Kar Boldogabb családokért körlevele kapcsán, Budapest <http://www.magyarpaxromana.hu/kiadvanyok/csalad/kurimay.htm> (Letöltési idő: 2014. május 9.)
21. Magyar Erzsébet (2006): A szülői szerep változása. In: Hegedűs Judit (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, Társadalom*. Bölcsész Konzorcium, Budapest. 21. oldal <http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf> (Letöltési idő: 2014. május 8.)
22. Noller, P. és Calla, V. J. (1986): *Adolescent and parent perceptions of family cohesion and adaptability* *Journal of Adolescence*, 9, 97-108 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197186800306> (Letöltési idő: 2014. október 30.)
23. Novák Éva (2009): *A családról mindenkinek*. JATEpress; Szeged. 3, 5, 25-39.; 97-117. oldal

24. Szányel Erzsébet (2007): *Fejlődépszichológia Jegyzet- Főiskolás hallgatók számára.* Comenius Kft.; Pécs. 140-179. oldal
25. Tóth László (2004): *Pszichológiai vizsgálati módszerek a tanulók megismeréséhez.* Pedallus Kiadó; Debrecen. 97- 100. oldal
26. Túry Ferenc (2010): *A milánói („szisztémás”) iskola alapja.* <http://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2012/06/try-milniiskola.pdf> (Letöltési idő: 2014. május 12.)
27. Vajda Zsuzsanna (2006): *A gyermek pszichológiai fejlődése.* Helikon Kiadó; Budapest. 139; 162-209. oldal
28. Veczkó József (2007): *Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból.* Nemzeti Tankönyvkiadó; Budapest. 197. oldal

10. Mellékletek

10.1. Családkép, csalásideál kérdőív

Családkép, csalásideál

E kérdőíven kijelentéseket olvashatsz, melyek különböző mértékben lehetnek jellemzőek egy-egy családra. Arra vagyok kíváncsi, hogy ezek a kijelentések mennyire jellemzőek a családdodra.

1	Egyáltalán nem jellemző
2	Nagyobb részt nem jellemző
3	Jellemző is meg nem is
4	Nagyon jellemző
5	Teljesen jelelemző

1. A családtagok a bajban támogatják egymást	1 2 3 4 5
2. A mi családukban mindenki kifejezheti a véleményét	1 2 3 4 5
3. Könnyebb a problémákat egy kívülállóval megbeszélni, mint a családtagokkal	1 2 3 4 5
4. Minden családtagnak beleszólása van a nagy családi döntésébe	1 2 3 4 5
5. Családuk gyakran van együtt a lakás egyik helyiségében	1 2 3 4 5
6. A gyerekeknek beleszólásuk van a rendszabályokba	1 2 3 4 5
7. A családuk általában együtt csinálják a dolgokat	1 2 3 4 5
8. A családtagok megvitatják a problémákat, és mindenkinek tetsző jó megoldásokhoz jutnak	1 2 3 4 5
9. A mi családukban mindenki külön utakon jár	1 2 3 4 5
10. A háztartási munkában felváltva végezzük a feladatokat	1 2 3 4 5
11. A családtagok ismerik egymás közeli barátait	1 2 3 4 5
12. Nehéz tudni, hogy a családukban mik a szabályok	1 2 3 4 5
13. A családtagok megbeszélik más családtagokkal a döntéseiket	1 2 3 4 5
14. A családtagok kimondják, amit gondolnak	1 2 3 4 5
15. Nehéz elképzelni azt, hogy a családuk együtt csináljon valamit	1 2 3 4 5
16. A problémák megoldásában érvényesülnek a gyermekek javaslatai	1 2 3 4 5

17. Minden családtag közel érzi a többi családtagot magához	1 2 3 4 5
18. A büntetés igazságos a mi családukban	1 2 3 4 5
19. A családtagok közelebb éreznek valakit a családon kívül, mint a család tagjait	1 2 3 4 5
20. A mi családuk új megoldásokat keres a problémákra	1 2 3 4 5
21. A családtagok aszerint járnak el, ahogy a család dönt	1 2 3 4 5
22. A családukban megosztjuk a feladatokat	1 2 3 4 5
23. A családtagok szívesen töltik szabadidejüket együtt	1 2 3 4 5
24. A mi családukban nagyon nehéz a szokásokat megváltoztatni	1 2 3 4 5
25. A családtagok otthon elkerülik egymást	1 2 3 4 5
26. Ha a családban problémák adódnak, megegyezésre törekszünk	1 2 3 4 5
27. Mi elfogadjuk egymás barátait	1 2 3 4 5
28. A családtagok félnek elmondani, amit gondolnak	1 2 3 4 5
29. Inkább 2-2 családtag csinál valamit együtt, mint az egész család	1 2 3 4 5
30. A családtagoknak közös az érdeklődésük és közősek a kedveléseik	1 2 3 4 5

Családkép, családideál

Most arra vagyok kíváncsi, hogy milyennek szeretnéd látni saját családodat, mi lenne az ideális állapot. Ebben a kérdőívben is ugyan azok a kijelentések szerepelnek, mint az előzőekben. Kérlek, ne nézd meg az előzőekben adott válaszaid!

1	Egyáltalán nem jellemző
2	Nagyobb részt nem jellemző
3	Jellemző is meg nem is
4	Nagyon jellemző
5	Teljesen jellemző

1. A családtagok a bajban támogatják egymást	1 2 3 4 5
2. A mi családukban mindenki kifejezheti a véleményét	1 2 3 4 5
3. Könnyebb a problémákat egy kívülállóval megbeszélni, mint a családtagokkal	1 2 3 4 5
4. Minden családtagnak beleszólása van a nagy családi döntésébe	1 2 3 4 5
5. Családuk gyakran van együtt a lakás egyik helyiségében	1 2 3 4 5
6. A gyerekeknek beleszólásuk van a rendszabályokba	1 2 3 4 5

7. A családjuk általában együtt csinálják a dolgokat	1 2 3 4 5
8. A családtagok megvitatják a problémákat, és mindenkinek tetsző jó megoldásokhoz jutnak	1 2 3 4 5
9. A mi családjukban mindenki külön utakon jár	1 2 3 4 5
10. A háztartási munkában felváltva végezzük a feladatokat	1 2 3 4 5
11. A családtagok ismerik egymás közeli barátait	1 2 3 4 5
12. Nehéz tudni, hogy a családjukban mik a szabályok	1 2 3 4 5
13. A családtagok megbeszélik más családtagokkal a döntéseiket	1 2 3 4 5
14. A családtagok kimondják, amit gondolnak	1 2 3 4 5
15. Nehéz elképzelni azt, hogy a családjuk együtt csináljon valamit	1 2 3 4 5
16. A problémák megoldásában érvényesülnek a gyermekek javaslatai	1 2 3 4 5
17. Minden családtag közel érzi a többi családtagot magához	1 2 3 4 5
18. A büntetés igazságos a mi családjukban	1 2 3 4 5
19. A családtagok közelebb éreznek valakit a családon kívül, mint a család tagjait	1 2 3 4 5
20. A mi családjuk új megoldásokat keres a problémákra	1 2 3 4 5
21. A családtagok aszerint járnak el, ahogy a család dönt	1 2 3 4 5
22. A családjukban megosztjuk a feladatokat	1 2 3 4 5
23. A családtagok szívesen töltik szabadidejüket együtt	1 2 3 4 5
24. A mi családjukban nagyon nehéz a szokásokat megváltoztatni	1 2 3 4 5
25. A családtagok otthon elkerülik egymást	1 2 3 4 5
26. Ha a családban problémák adódnak, megegyezésre törekszünk	1 2 3 4 5
27. Mi elfogadjuk egymás barátait	1 2 3 4 5
28. A családtagok félnek elmondani, amit gondolnak	1 2 3 4 5
29. Inkább 2-2 családtag csinál valamit együtt, mint az egész család	1 2 3 4 5
30. A családtagoknak közös az érdeklődésük és közősek a kedveléseik	1 2 3 4 5

10.2 Páros mintás T-próba

Alsó tagozatosok

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	családi_hatalom_ÉSZLELT	34,8980	49	5,52360	,78909
	családi_hatalom_IDEALIZÁLT	37,4490	49	6,84063	,97723
Pair 2	kohézió_ÉSZLELT	23,2245	49	4,55643	,65092
	kohézió_IDEALIZÁLT	22,2449	49	3,97665	,56809
Pair 3	adaptivitás_ÉSZLELT	38,3061	49	5,79585	,82798
	adaptivitás_IDEALIZÁLT	43,1224	49	6,70706	,95815
Pair 4	középső_érték_ÉSZLELT	7,1429	49	3,75278	,53611
	középső_érték_IDEALIZÁLT	2,8980	49	2,45157	,35022
Pair 5	szélső_értékek_ÉSZLELT	14,1429	49	5,77711	,82530
	szélső_értékek_IDEALIZÁLT	21,2857	49	5,90551	,84364
Pair 6	egyéb_értékek_ÉSZLELT	8,7143	49	3,92641	,56092
	egyéb_értékek_IDEALIZÁLT	5,8163	49	4,78136	,68305

Paired Samples Test

		Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Pair 1	családi_hatalom_ÉSZLELT - családi_hatalom_IDEALIZÁLT	-2,55102	6,12053	,87436	-4,30904	-,79300	-2,918	48	,005
Pair 2	kohézió_ÉSZLELT - kohézió_IDEALIZÁLT	,97959	4,96022	,70860	-,44515	2,40433	1,382	48	,173
Pair 3	adaptivitás_ÉSZLELT - adaptivitás_IDEALIZÁLT	-4,81633	6,88196	,98314	-6,79306	-2,83960	-4,899	48	,000
Pair 4	középső_érték_ÉSZLELT - középső_érték_IDEALIZÁLT	4,24490	3,74461	,53494	3,16932	5,32048	7,935	48	,000
Pair 5	szélső_értékek_ÉSZLELT - szélső_értékek_IDEALIZÁLT	-7,14286	6,55426	,93632	-9,02546	-5,26025	-7,629	48	,000
Pair 6	egyéb_értékek_ÉSZLELT - egyéb_értékek_IDEALIZÁLT	2,89796	5,03010	,71859	1,45315	4,34277	4,033	48	,000

Középiskolások

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	családi_hatalom_ÉSZLELT	36,5000	48	4,98081	,71892
	családi_hatalom_IDEALIZÁLT	37,6875	48	4,44425	,64147
Pair 2	kohézió_ÉSZLELT	26,3542	48	6,21765	,89744
	kohézió_IDEALIZÁLT	24,1042	48	5,94027	,85740
Pair 3	adaptivitás_ÉSZLELT	36,3958	48	5,83730	,84254
	adaptivitás_IDEALIZÁLT	44,2083	48	4,24744	,61307
Pair 4	középső_érték_ÉSZLELT	8,1875	48	4,22584	,60995
	középső_érték_IDEALIZÁLT	3,5625	48	3,59613	,51906
Pair 5	szélső_értékek_ÉSZLELT	9,7083	48	6,08437	,87820
	szélső_értékek_IDEALIZÁLT	17,7917	48	7,63797	1,10245
Pair 6	egyéb_értékek_ÉSZLELT	11,6875	48	4,52020	,65243
	egyéb_értékek_IDEALIZÁLT	8,6458	48	5,19201	,74940

Paired Samples Test

		Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Pair 1	családi_hatalom_ÉSZLELT - családi_hatalom_IDEALIZÁLT	-1,18750	5,50689	,79485	-2,78653	,41153	-1,494	47	,142
Pair 2	kohézió_ÉSZLELT - kohézió_IDEALIZÁLT	2,25000	6,47910	,93518	,36867	4,13133	2,406	47	,020
Pair 3	adaptivitás_ÉSZLELT - adaptivitás_IDEALIZÁLT	-7,81250	6,17702	,89158	-9,60612	-6,01888	-8,763	47	,000
Pair 4	középső_érték_ÉSZLELT - középső_érték_IDEALIZÁLT	4,62500	3,50456	,50584	3,60738	5,64262	9,143	47	,000
Pair 5	szélső_értékek_ÉSZLELT - szélső_értékek_IDEALIZÁLT	-8,08333	6,66152	,96151	-10,01764	-6,14903	-8,407	47	,000
Pair 6	egyéb_értékek_ÉSZLELT - egyéb_értékek_IDEALIZÁLT	3,04167	5,90693	,85259	1,32647	4,75686	3,568	47	,001

10.3. Független mintás T-próba

Észlelt családkép

Group Statistics

	tagozat	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
családi_hatalom_ÉSZLELT	alsó tagozat	49	34,8980	5,52360	,78909
	középiskola	48	36,5000	4,98081	,71892
kohézió_ÉSZLELT	alsó tagozat	49	23,2245	4,55643	,65092
	középiskola	48	26,3542	6,21765	,89744
adaptivitás_ÉSZLELT	alsó tagozat	49	38,3061	5,79585	,82798
	középiskola	48	36,3958	5,83730	,84254
középső_érték_ÉSZLELT	alsó tagozat	49	7,1429	3,75278	,53611
	középiskola	48	8,1875	4,22584	,60995
szélső_értékek_ÉSZLELT	alsó tagozat	49	14,1429	5,77711	,82530
	középiskola	48	9,7083	6,08437	,87820
egyéb_értékek_ÉSZLELT	alsó tagozat	49	8,7143	3,92641	,56092
	középiskola	48	11,6875	4,52020	,65243

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
családi_hatalom_ÉSZLELT	Equal variances assumed	,284	,596	-1,499	95	,137	-1,60204	1,06862	-3,72352	,51944
	Equal variances not assumed			-1,501	94,360	,137	-1,60204	1,06747	-3,72143	,51735
kohézió_ÉSZLELT	Equal variances assumed	4,193	,043	-2,832	95	,006	-3,12968	1,10517	-5,32372	-,93563
	Equal variances not assumed			-2,823	86,120	,006	-3,12968	1,10864	-5,33355	-,92581
adaptivitás_ÉSZLELT	Equal variances assumed	,027	,871	1,617	95	,109	1,91029	1,18119	-,43467	4,25525
	Equal variances not assumed			1,617	94,926	,109	1,91029	1,18128	-,43487	4,25545
középső_érték_ÉSZLELT	Equal variances assumed	,703	,404	-1,288	95	,201	-1,04464	,81107	-2,65481	,56553
	Equal variances not assumed			-1,286	93,203	,201	-1,04464	,81207	-2,65720	,56791
szélső_értékek_ÉSZLELT	Equal variances assumed	,067	,796	3,682	95	,000	4,43452	1,20449	2,04331	6,82574
	Equal variances not assumed			3,680	94,502	,000	4,43452	1,20514	2,04186	6,82719
egyéb_értékek_ÉSZLELT	Equal variances assumed	1,040	,310	-3,461	95	,001	-2,97321	,85915	-4,67885	-1,26758
	Equal variances not assumed			-3,456	92,613	,001	-2,97321	,86040	-4,68190	-1,26453

Idealizált családkép

Group Statistics

	tagozat	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
családi_hatalom_ IDEALIZÁLT	alsó tagozat	49	37,4490	6,84063	,97723
	középiskola	48	37,6875	4,44425	,64147
kohézió_ IDEALIZÁLT	alsó tagozat	49	22,2449	3,97665	,56809
	középiskola	48	24,1042	5,94027	,85740
adaptivitás_ IDEALIZÁLT	alsó tagozat	49	43,1224	6,70706	,95815
	középiskola	48	44,2083	4,24744	,61307
középső_érték_ IDEALIZÁLT	alsó tagozat	49	2,8980	2,45157	,35022
	középiskola	48	3,5625	3,59613	,51906
szélső_értékek_ IDEALIZÁLT	alsó tagozat	49	21,2857	5,90551	,84364
	középiskola	48	17,7917	7,63797	1,10245
egyéb_értékek_ IDEALIZÁLT	alsó tagozat	49	5,8163	4,78136	,68305
	középiskola	48	8,6458	5,19201	,74940

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
családi_hatalom_ IDEALIZÁLT	Equal variances assumed	7,604	,007	-,203	95	,839	-,23852	1,17392	-2,56905	2,09201
	Equal variances not assumed			-,204	82,612	,839	-,23852	1,16896	-2,56370	2,08666
kohézió_ IDEALIZÁLT	Equal variances assumed	4,877	,030	-1,815	95	,073	-1,85927	1,02445	-3,89307	,17453
	Equal variances not assumed			-1,808	81,874	,074	-1,85927	1,02853	-3,90539	,18685
adaptivitás_ IDEALIZÁLT	Equal variances assumed	1,651	,202	-,950	95	,344	-1,08588	1,14258	-3,35419	1,18242
	Equal variances not assumed			-,955	81,412	,343	-1,08588	1,13750	-3,34898	1,17721
középső_érték_ IDEALIZÁLT	Equal variances assumed	5,176	,025	-1,065	95	,289	-,66454	,62378	-1,90290	,57382
	Equal variances not assumed			-1,061	82,744	,292	-,66454	,62616	-1,91001	,58093
szélső_értékek_ IDEALIZÁLT	Equal variances assumed	2,128	,148	2,524	95	,013	3,49405	1,38457	,74532	6,24277
	Equal variances not assumed			2,517	88,461	,014	3,49405	1,38821	,73547	6,25262
egyéb_értékek_ IDEALIZÁLT	Equal variances assumed	,197	,659	-2,793	95	,006	-2,82951	1,01312	-4,84080	-,81822
	Equal variances not assumed			-2,790	94,003	,006	-2,82951	1,01398	-4,84279	-,81622

10.4. Korreláció

Alsó tagozatosok

Correlations

		családi_hatalom_ÉSZLELT	kohézió_ÉSZLELT	adaptivitás_ÉSZLELT	családi_hatalom_IDEALIZÁLT	kohézió_IDEALIZÁLT	adaptivitás_IDEALIZÁLT
családi_hatalom_ÉSZLELT	Pearson Correlation	1	-,288*	,576**	,527**	-,187	,476**
	Sig. (2-tailed)		,045	,000	,000	,199	,001
	N	49	49	49	49	49	49
kohézió_ÉSZLELT	Pearson Correlation	-,288*	1	-,263	-,027	,330*	-,050
	Sig. (2-tailed)	,045		,068	,856	,020	,733
	N	49	49	49	49	49	49
adaptivitás_ÉSZLELT	Pearson Correlation	,576**	-,263	1	,346*	,025	,402**
	Sig. (2-tailed)	,000	,068		,015	,866	,004
	N	49	49	49	49	49	49
családi_hatalom_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation	,527**	-,027	,346*	1	-,461**	,743**
	Sig. (2-tailed)	,000	,856	,015		,001	,000
	N	49	49	49	49	49	49
kohézió_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation	-,187	,330*	,025	-,461**	1	-,417**
	Sig. (2-tailed)	,199	,020	,866	,001		,003
	N	49	49	49	49	49	49
adaptivitás_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation	,476**	-,050	,402**	,743**	-,417**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	,733	,004	,000	,003	
	N	49	49	49	49	49	49

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		középső_érték_ÉSZLELT	szélső_értékek_ÉSZLELT	egyéb_értékek_ÉSZLELT	középső_érték_IDEALIZÁLT	szélső_értékek_IDEALIZÁLT	egyéb_értékek_IDEALIZÁLT
középső_érték_ÉSZLELT	Pearson Correlation	1	-,739**	,131	,330*	-,338*	,249
	Sig. (2-tailed)		,000	,368	,021	,017	,085
	N	49	49	49	49	49	49
szélső_értékek_ÉSZLELT	Pearson Correlation	-,739**	1	-,765**	-,120	,371**	-,397**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,413	,009	,005
	N	49	49	49	49	49	49
egyéb_értékek_ÉSZLELT	Pearson Correlation	,131	-,765**	1	-,139	-,222	,346*
	Sig. (2-tailed)	,368	,000		,339	,125	,015
	N	49	49	49	49	49	49
középső_érték_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation	,330*	-,120	-,139	1	-,622**	,256
	Sig. (2-tailed)	,021	,413	,339		,000	,076
	N	49	49	49	49	49	49
szélső_értékek_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation	-,338*	,371**	-,222	-,622**	1	-,916**
	Sig. (2-tailed)	,017	,009	,125	,000		,000
	N	49	49	49	49	49	49
egyéb_értékek_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation	,249	-,397**	,346*	,256	-,916**	1
	Sig. (2-tailed)	,085	,005	,015	,076	,000	
	N	49	49	49	49	49	49

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Középiskolások

Correlations

		családi_hatalom_ÉSZLELT	kohézió_ÉSZLELT	adaptivitás_ÉSZLELT	családi_hatalom_IDEALIZÁLT	kohézió_IDEALIZÁLT	adaptivitás_IDEALIZÁLT
családi_hatalom_ÉSZLELT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	1 48	-,307* ,034 48	,696** ,000 48	,322* ,026 48	-,028 ,848 48	,436** ,002 48
kohézió_ÉSZLELT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,307* ,034 48	1 48	-,386** ,007 48	,032 ,830 48	,433** ,002 48	-,066 ,657 48
adaptivitás_ÉSZLELT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,696** ,000 48	-,386** ,007 48	1 48	,034 ,821 48	,066 ,654 48	,282 ,053 48
családi_hatalom_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,322* ,026 48	,032 ,830 48	,034 ,821 48	1 48	-,362* ,011 48	,746** ,000 48
kohézió_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,028 ,848 48	,433** ,002 48	,066 ,654 48	-,362* ,011 48	1 48	-,365* ,011 48
adaptivitás_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,436** ,002 48	-,066 ,657 48	,282 ,053 48	,746** ,000 48	-,365* ,011 48	1 48

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		középső_érték_ÉSZLELT	szélső_értékek_ÉSZLELT	egyéb_értékek_ÉSZLELT	középső_érték_IDEALIZÁLT	szélső_értékek_IDEALIZÁLT	egyéb_értékek_IDEALIZÁLT
középső_érték_ÉSZLELT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	1 48	-,717** ,000 48	-,025 ,868 48	,609** ,000 48	-,581** ,000 48	,434** ,002 48
szélső_értékek_ÉSZLELT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,717** ,000 48	1 48	-,615** ,000 48	-,435** ,002 48	,549** ,000 48	-,506** ,000 48
egyéb_értékek_ÉSZLELT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,025 ,868 48	-,615** ,000 48	1 48	,109 ,460 48	-,232 ,112 48	,266 ,067 48
középső_érték_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,609** ,000 48	-,435** ,002 48	,109 ,460 48	1 48	-,807** ,000 48	,494** ,000 48
szélső_értékek_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,581** ,000 48	,549** ,000 48	-,232 ,112 48	-,807** ,000 48	1 48	-,912** ,000 48
egyéb_értékek_IDEALIZÁLT	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,434** ,002 48	-,506** ,000 48	,266 ,067 48	,494** ,000 48	-,912** ,000 48	1 48

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).